

ชุดโครงการ
การพัฒนาระบบสวัสดิการ
สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

รายงานวิจัยกรณีศึกษา
กลุ่มนอกกำลังแรงงาน

สภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา

กฤษฎณา บุรณะพงศ์
ผศ.ดร.วรวิทย์ บารู

หัวหน้าโครงการ

ดร.ประเสริฐ

นักวิจัยหลัก

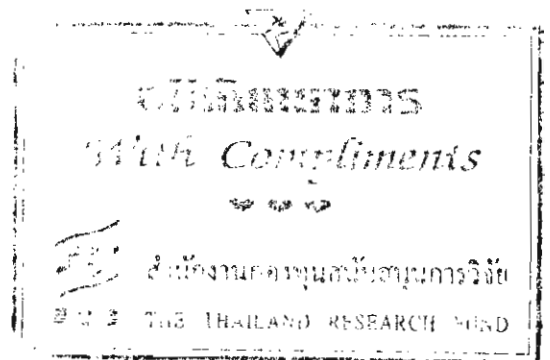
รศ.ดร.อัศติยา กรรณสูต
จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร

ภายใต้การสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยย่อยฉบับสมบูรณ์

สภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม

ผู้วิจัย

อาจารย์ กฤษณา บุรณะพงศ์

งานสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลเลิดสิน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ บารู

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

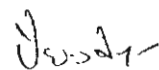
ธันวาคม 2546

คำนำจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เห็นความสำคัญของปัญหาและแนวทางในการบรรเทาปัญหาของคนจนและคนด้อยโอกาสและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม จึงได้สนับสนุน “โครงการการพัฒนาแบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ประกอบด้วยการวิจัยสถานการณ์ภาพของคนจนและคนด้อยโอกาส 5 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแรงงาน กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มคนนอกวัยทำงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส/กลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาทางสังคม ซึ่งได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ 10,000 ราย และข้อมูลเชิงคุณภาพจากกรณีศึกษาจำนวน 110 กรณี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

ผลงานทั้งหมดที่ได้จากชุดโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้นำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนจน ให้เห็นภาพที่เคลื่อนไหวของสภาพความเป็นอยู่ ความด้อยโอกาส ไร้ที่พึ่ง การเชื่อมโยงให้เห็นบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนจนคนด้อยโอกาสกับชุมชน (มิติสังคม) ระบบการทำมาหากิน (มิติเศรษฐกิจ) และมีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (มิติการเมือง) การให้ภาพเชิงประวัติศาสตร์ ที่ย้อนให้เห็นว่าเดิมวิถีชีวิตของเขาเป็นอย่างไร และต่อมาเกิดอะไรขึ้นที่เป็นจุดหักเหที่ทำให้วิถีชีวิตของเขาตลอดจนบริบทของเขาเปลี่ยนแปลงไป การวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์นั้นๆ (เช่น การสร้างเขื่อน การตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรม การตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ฯลฯ) เกิดผลอย่างไรต่อวิถีการทำมาหากิน ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม อำนาจต่อรอง คุณภาพชีวิตโดยรวม เพื่อชี้ให้เห็นการปรับตัวในมิติต่างๆ (เช่น การอพยพ การเปลี่ยนอาชีพ ฯลฯ) เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดหักเหแล้ว ทำไมคนบางกลุ่มปรับตัวและหลุดพ้นจากภาวะยากจนด้อยโอกาสได้ แต่ทำไมคนบางกลุ่มก้าวไม่พ้น ปัญหาของคนจนคนด้อยโอกาสทั้ง 5 กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ จะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร โครงการนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับระบบสวัสดิการที่เหมาะสม สวัสดิการที่คนจนต้องการ กลไกที่สามารถเข้าถึงปัญหาของกลุ่มคนเป้าหมายได้ ทั้งองค์กรชุมชน ครอบครัว องค์กรรัฐ ฯลฯ ตลอดจนข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาความยากจนของสังคมไทย

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานของชุดโครงการวิจัยนี้ จะทำให้แง่คิด มุมมองอีกด้านหนึ่งในการจัดสวัสดิการและแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มองความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจกับมิติทางสังคม ซึ่งเป็นการเสริมเติมองค์ความรู้ในเรื่องความยากจนของประเทศไทย สกว. จึงหวังว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างรอบคอบรอบด้านต่อไป

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวัติ บุญ-หลง)

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำของหัวหน้าโครงการ

โครงการการพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้แบ่งรายงานออกเป็นสามระดับ ในระดับพื้นที่มีงานกรณีศึกษาต่างๆ 110 กรณี ในระดับภาพรวมของคนจนแต่ละกลุ่มมีรายงานหลัก 5 รายงาน และในระดับภาพรวมทั้งประเทศมีรายงานสรุปบทสังเคราะห์อีก 1 ฉบับ

ถ้าเปรียบรายงานฉบับสรุปสังเคราะห์ภาพรวมเสมือนป่าใหญ่ รายงานหลัก 5 รายงานก็เปรียบเสมือนส่วนของป่าหรือเขตของป่า 5 เขต ส่วนรายงานกรณีศึกษาก็เปรียบเสมือนไม้แต่ละพันธุ์หรือแต่ละต้น

งานกรณีศึกษาจึงแสดงให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนจนในแต่ละประเภท ที่สะท้อนออกมาผ่านสายตาผ่านการสังเกตการณ์ ผ่านการมีส่วนร่วม ของนักวิจัยกรณีศึกษา

งานกรณีศึกษาปรากฏให้เห็นสีสันและความเป็นจริงของรูปธรรมของชีวิตคนจนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน แต่ละเรื่องแต่ละกรณีเปรียบประดุจแต่ละฉากแต่ละตอนของละครชีวิต ละครชีวิตที่เขียนบทด้วยกลไกและโครงสร้างทางสังคมทุนนิยม สร้างให้คนจนเล่นบทที่น่ารังเกียจของสังคมทุนนิยม

ปราชญ์ของทุนนิยมจึงมีคำกล่าวว่า “คนจนมักจะถูกเป็นเหยื่อของคนจนเสมอ” ใช่สิ! ถ้าคนจนจะมองหาเหยื่อ ก็มีแต่คนจนด้วยกันเท่านั้นที่จะเป็นเหยื่อได้ ส่วนคนรายนั้น ล้วนมีเงิน มีอำนาจ มีความสามารถ มีอาวุธและบิรवार ที่จะป้องกันตนเอง ยากที่จะตกเป็นเหยื่อของคนจน แต่ถ้าพิจารณาให้ไกลไปกว่าคำกล่าวนี้ อาดัม สมิธ นักปรัชญาเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมก็กล่าวว่า คนในสังคมทุนนิยมจะรวยจะจนก็ขึ้นอยู่กับปริมาณแรงงานที่เขาควบคุมได้หรือซื้อหามาได้ เพราะฉะนั้น คนจนผู้ขายแรงงานก็คือเหยื่อของระบบที่คนรายนำไปใช้สร้างความร่ำรวยให้ตนเอง ดังนั้น คนจนจึงตกเป็นเหยื่อของคนรวยมากกว่าตกเป็นเหยื่อของคนจนด้วยกัน

กรณีศึกษาต่างๆได้สะท้อนให้เห็นว่า คนจนกลุ่มใดที่ยากจน ด้วยสาเหตุของท่าทีต่อชีวิต สาเหตุจากการขาดปัจจัยการผลิต หรือสาเหตุจากความสัมพันธ์ที่เลื่อมล้ำ ภายใต้โครงสร้างของทุนนิยม

ในสังคมทุนนิยมที่คนชนชั้นบนกุมอำนาจรัฐอย่างเหนียวแน่น ยังไม่เคยเห็นกรณีประเทศใดที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ในประเทศทุนนิยมที่อำนาจรัฐถูกจัดสรรปันส่วนให้คนชั้นกลางและคนชั้นล่างมีส่วนในอำนาจรัฐ ประเทศนั้นก็จะสามารถลดความเหลื่อมล้ำลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ปัญหาความยากจนจึงไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงเรื่องรายได้ แต่มันมีปริมณฑลกว้างไกลไปถึง สิทธิและโอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย ประวัติศาสตร์สังคมจากทุกประเทศยืนยันในสังจธรรมว่า คนจนไม่เคยลดความยากจนลงได้โดยปราศจากการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับตัวเองและต่อสู้กับกลุ่มคนและชนชั้นที่ได้เปรียบและเอาเปรียบ

ตำนานการต่อสู้ดิ้นรนของคนจนไทยมีประวัติมายาวนาน หลายยุคหลายสมัย และเพื่ออนาคตที่ดีกว่า คนจนทั้งหลายมีแต่จะต้องต่อสู้ต่อไป เพื่อความเป็นไทและปากท้องของคนตนเอง

ในฐานะหัวหน้าโครงการ ผมขอขอบคุณนักวิจัยรุ่นใหม่ที่เป็นนักวิจัยกรณีศึกษาทุกท่าน ท่านทุกคนได้ปฏิบัติภารกิจเรื่องคนจนอย่างดียิ่ง ท่านคือผู้ถือโคมฉายที่ส่องให้เห็นคนจนในหีบในซอก ที่ก่อนหน้านี้ใครๆมักจะมองไม่เห็น ขอให้ทุกท่านจงเป็นมิตรที่ดีของคนจนและปรารถนาดีต่อคนจนตลอดไป

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
หัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

การศึกษาโครงการเกี่ยวกับการศึกษาครุสอนศาสนาอิสลามจังหวัดสงขลา เรื่องสภาพและวิถีชีวิตของครุสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับ คนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย คณะวิจัยนี้แบ่งคนจนคนด้อยโอกาสเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) กลุ่มลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรม 2) กลุ่มอาชีพอิสระ 3) กลุ่มเกษตรกร 4) กลุ่มนอกรั้วทำงาน 5) กลุ่มด้อย-โอกาสอื่นๆ การวิจัยนี้อยู่ในประเภทที่ 4 คือกลุ่มนอกรั้วทำงาน ซึ่งมี รศ.ดร.ชัตติยา กรรณสูต และอาจารย์จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร เป็นนักวิจัยหลัก และ รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เป็นหัวหน้าโครงการ ภายใต้การสนับสนุนเงินทุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งมีทีมนักวิจัยที่มีความหลากหลายทางความรู้และประสบการณ์ การทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม

คณะผู้วิจัยมีความสำนึกต่อสาธารณะและเห็นความสำคัญของการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและด้อยโอกาส โดยเฉพาะกรณีศึกษาครุสอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐต้องดำเนินการอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม การวิจัยนี้หากมีข้อผิดพลาดประการใดคณะวิจัยขออภัยไว้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป และหวังว่าผลการวิจัยจะได้มีส่วนช่วยในการวาง ทิศทางนโยบายต่อครุสอนศาสนาอิสลาม ในสังคมไทย

อาจารย์กฤษณา บุรณะพงศ์

ผศ.ดร.วรวิทย์ บารู

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ รศ.ดร.ชัตติยา กรรณสูต ซึ่งเป็นนักวิจัยหลักของโครงการพัฒนาระบบ สวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ที่เป็นผู้ให้การสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านได้สละเวลาในการลงพื้นที่และให้คำปรึกษา ตลอดจนช่วยตรวจแก้ไข ปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆจนรายงานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี

คณะผู้วิจัยขอชื่นชม รศ.ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ท่านเป็นหัวหน้าโครงการนี้ซึ่งมีความมุ่งมั่นในการบริหารจัดการอย่างเข้มแข็ง จนโครงการสามารถดำเนินงานไปด้วยความเรียบร้อย

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้เปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่นับถืออย่างสูงท่านหนึ่ง คือ ดร.กิติมา อมรทัต ท่านเป็นผู้ให้การช่วยเหลือด้านเอกสารต่างๆ ให้คำปรึกษา คำแนะนำและกำลังใจเสมอมา

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ ผศ.ระพีพรรณ คำหอม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ให้ข้อคิดเห็นและให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน ได้ะครูปอนะทั้ง 4 ท่าน และครูตาดีกาทั้ง 12 ท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดี จนคณะผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในความเอื้อเฟื้อของทุกท่านและจะระลึกถึงตลอดไป

และขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย รวมทั้งบรรดาคณาจารย์ และผู้ร่วมงานทุกคนที่ไม่ได้กล่าวนามในที่นี้

ผู้ที่อุทิศเวลาให้กับคณะวิจัยในครั้งนี้ คือ สมาชิกทุกคนของครอบครัวที่ให้ความช่วยเหลือทั้งด้านแนวคิดคำแนะนำ พิมพ์ และตรวจแก้ไขงานพิมพ์เป็นอย่างดี ท้ายนี้ขออัลลอฮ (ซุบห์ฯ) โปรดประทานความโปรดปรานให้ผลงานวิจัยครั้งนี้ เป็นประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวิถีชีวิตของครูผู้สอนศาสนาอิสลาม สภาพปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม การประเมินตนเองของครูผู้สอนศาสนาอิสลาม และศึกษาถึงสวัสดิการสังคมของรัฐ องค์การเอกชน และชุมชน ของครูสอนศาสนาอิสลาม

การศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยคัดเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (Purposive sampling) คือ พื้นที่เมืองเลือกอำเภอหาดใหญ่ พื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทเลือกอำเภอสะเตา และพื้นที่ชนบทเลือกอำเภอจะนะ อยู่ในจังหวัดสงขลา ซึ่งใช้กรณีศึกษาครูสอนศาสนาในโรงเรียนตาดีกา คือครูสอนศาสนาที่สอนที่มัสยิด 12 คน และครูสอนศาสนาในโรงเรียนปอเนาะที่ไม่ได้จดทะเบียน 4 คน มีกรณีศึกษารวม 16 คน นอกจากนั้นได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมุสลิมในพื้นที่ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้อีก รวม 4 คน ผลการวิจัยพบว่า

ครูสอนศาสนาทั้งหญิงและชาย มีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ เป็นชาย 9 คน หญิง 7 คน ในจำนวนนี้ ครูปอเนาะส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีมากที่สุดอายุ 20-29 ปี 7 คน รองลงมา 60 ปีขึ้นไป 4 คน และน้อยลงตามลำดับ ครูในโรงเรียนตาดีกา มีอายุน้อยกว่าครูในปอเนาะ วัยหนุ่มสาวมีมากกว่าวัยสูงอายุ ส่วนวัยกลางคนมีน้อย และส่วนมากของครูปอเนาะเป็นครูผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสงขลา มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 3-6 จำนวน 7 คน รองลงมาคือประถมศึกษา 4 คน และระดับอนุปริญาบัตรกับไม่ได้เรียนสายสามัญกลุ่มละ 2 คน จบปริญญาตรีมีเพียง 1 คน ครูที่เป็นโสดและสมรสแล้วมีจำนวนใกล้เคียงกัน คือ สมรส 9 คน โสด 7 คน ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม 10 คน นอกนั้นทำสวนยาง 6 คน รายได้ส่วนใหญ่ 500-2,500 บาทต่อเดือน จำนวน 9 คน สำหรับครูปอเนาะไม่มีรายได้จากการเป็นครูสอนศาสนา ครูสอนศาสนาในเขตเมืองมีการศึกษาสามัญสูงกว่าและมีรายได้มากกว่าในเขตกึ่งเมืองกึ่งชนบทและเขตชนบทตามลำดับ

การตัดสินใจมาทำหน้าที่ครูสอนศาสนาทั้งสองกลุ่มเกิดจากความตั้งใจที่จะเสียสละเพื่อศาสนา ทำงานรับใช้พระเจ้า โดยหวังผลตอบแทนจากพระเจ้าในโลกหน้า และไม่คิดจะเลิกเป็นครูสอนศาสนา ส่วนการประเมินตนเองนั้น ครูสอนศาสนาเห็นว่าตนเองมีสถานภาพที่ดีในสังคม ได้รับความเคารพนับถือและการยอมรับจากชุมชน ตนเองเป็นผู้ที่มีความหมายต่อผู้อื่น เพราะเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน มีความหวังว่าจะได้รับสิ่งตอบแทนที่ดีจากพระเจ้าทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เชื่อว่าตนเองมีอิทธิพลทางด้านความเชื่อทางศาสนาต่อผู้อื่น แต่ไม่คิดสร้างกลุ่มอิทธิพลเพื่อต่อรองใดๆกับใคร ความยากลำบากที่เผชิญอยู่สามารถอดทนได้ ถือเป็นการเสียสละตนเองเพื่อพระเจ้า วงจรของความทุกข์ยากที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ตนเต็มใจยอมรับ โดยขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าตลอดเวลา แต่ในแง่โลกปัจจุบัน การถูกละเลย ทอดทิ้ง และไม่เหลียวแลจากรัฐ ทำให้รู้สึกเป็นคนด้อยโอกาสทางสังคม

ทางด้านการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐนั้น ครูสอนศาสนาส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง จะมีแต่ครูตาดีกาเพียงเล็กน้อยที่ได้งบประมาณอุดหนุน ส่วนครูปอเนาะยังไม่มี การสนับสนุนใดๆจากรัฐ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมให้เข้าถึงกลุ่มศาสนาอิสลาม รัฐต้องถือว่าศาสนาอิสลามเป็นกลุ่มบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ด้านการสร้างและเผยแพร่อุคคุณธรรม ซึ่งได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูง ว่าเป็นกลุ่มที่มีคุณค่ายิ่งต่อชุมชน ทั้งที่อยู่ในสภาพขัดสนด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งสามารถทราบและเข้าถึงปัญหาของศาสนาได้ไม่ยาก รัฐจึงควรต้องสนับสนุนอย่างรีบด่วน ทั้งการจัดสวัสดิการและเบียดหนุนการยังชีพให้เหมาะสมและทั่วถึง รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมการกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และวิธีการพัฒนา ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนั้นๆ ให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพสูงขึ้น เพื่อตอบสนองนโยบาย “ความรู้คู่คุณธรรม” แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้พ้นจากอบายมุขและสิ่งเสพติดที่เป็นปัญหาระดับชาติ ได้อย่างดียิ่งต่อไป

สารบัญ

คำนำสกว.

คำนำหัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

กิตติกรรมประกาศ

บทคัดย่อ

สารบัญ

สารบัญตาราง

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2	วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3	ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4	นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	5
1.5	ระเบียบวิธีวิจัย	5
1.6	ประโยชน์ที่ได้รับจากกรณีศึกษา	7

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1	กฎหมายรัฐธรรมนูญไทยราชอาณาจักร ไทย พ.ศ. 2540	8
2.2	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)	10
2.3	แผนพัฒนาสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2545-2549)	12
2.4	แนวคิดความยากจน	16
2.5	แนวคิดอิสลาม	17
2.6	วิถีชีวิตและการศึกษาของมุสลิม	21
2.7	นโยบายและแผนพัฒนาสังคมมุสลิม (พ.ศ. 2545-2549)	23
2.8	ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24

บทที่ 3 ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1	ศึกษาสภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม	29
ส่วนที่ 2	สภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามโรงเรียนตาดีกาและโรงเรียนปอเนาะ	31
ส่วนที่ 3	สภาพชีวิตครูสอนศาสนาอิสลาม จำแนกตามลักษณะพื้นที่	34
ส่วนที่ 4	ศึกษาประเด็นเพิ่มเติมระหว่างครูสอนศาสนาอิสลาม	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ส่วนที่ 5 ภาพรวมของครูสอนศาสนาอิสลาม	41
ส่วนที่ 6 สภาพชีวิตครูตาดีกาและครูปอเนาะ	44
ส่วนที่ 7 วิถีชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม	44
ส่วนที่ 8 การพัฒนาระบบข้อมูลในจังหวัดสงขลา	46
ส่วนที่ 9 แนวทางแก้ไขปัญหามุสลิม ชุมชน และนโยบายของรัฐ	48
บทที่ 4 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
4.1 สรุปผลการศึกษา	51
4.2 อภิปรายผลการศึกษา	53
4.3 ข้อเสนอแนะ	55
บรรณานุกรม	57
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. สภาพทั่วไปของครูสอนศาสนาอิสลามแต่ละรายกรณี	59
ภาคผนวก ข. กรณีศึกษาครูสอนศาสนาอิสลาม 16 กรณี โดยละเอียด	61
ภาคผนวก ค. สรุปผลกรณีศึกษาแต่ละราย	93
ภาคผนวก ง. กรณีศึกษาทัศนคติผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่	109
ภาคผนวก จ. ความคิดเห็นของครูสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ	118
ประวัติผู้วิจัย	123

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. เปรียบเทียบความแตกต่างของรายได้ประจำต่อคนต่อเดือนของครัวเรือน ใน 5 จังหวัดภาคใต้	2
2. จำนวนของครูสอนศาสนาอิสลาม จำแนกตามสภาพทั่วไป	29
3. เปรียบเทียบครูสอนศาสนาอิสลามโรงเรียนตาดีกาและโรงเรียนปอเนาะ จำแนกตามสภาพทั่วไป	31
4. เปรียบเทียบครูสอนศาสนาอิสลามแต่ละพื้นที่ จำแนกตามสภาพทั่วไป	34
5. สรุปประเด็นเพิ่มเติมระหว่างครูตาดีกา กับครูปอเนาะ	36
6. สรุปประเด็นเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิต่อครูสอนศาสนาอิสลามอื่น ๆ	38
7. ความแตกต่าง ของสภาพชีวิตระหว่างครูตาดีกาและครูปอเนาะ	44
8. จำนวนประชากรมุสลิมในจังหวัดสงขลา	46
9. จำนวนประชากรจังหวัดสงขลา 5-14 ปี เฉลี่ย 7-12 ปี จำแนกตามเพศ	46
10. จำนวนประชากรมุสลิม คณะกรรมการอิสลามและครูสอนศาสนาในจังหวัดสงขลา	47
11. จำนวนสถานับศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา	47
12. จำนวนมัสยิดในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสงขลา	48

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

การจัดสวัสดิการในสังคมของรัฐ เป็นกระบวนการสำคัญที่มีลักษณะบูรณาการมิติต่างๆ ของสังคม ทั้งมิติอุดมการณ์แห่งรัฐ การเมือง การบริหารจัดการและองค์ความรู้ในปรากฏการณ์ของสังคม ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามที่ว่าใครคือผู้ควรได้รับสวัสดิการอะไรคือสวัสดิการที่เหมาะสมและสวัสดิการเหล่านั้นจะมีวิธีบริหารจัดการอย่างไร กระบวนการเหล่านี้แม้มีมิติและประสบการณ์หลายด้านเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่คนยังเป็นแกนกลางของมิติทั้งหมด และคนที่เป็นแกนกลางของสวัสดิการในรัฐปัจจุบันคือ ประชากรของรัฐและประชากรที่กำลังได้รับการพิจารณาสูงสุดคือคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

นับแต่ประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่พุทธศักราช 2504 จนถึงแผนพัฒนาฯ ล่าสุด (ปีพ.ศ.2545 – 2549) ความยากจนและความด้อยโอกาสของประชากรไทยยังเป็นสถานการณ์ของการที่ประชากรส่วนใหญ่ตกอยู่ในวัฏจักรความเลวร้ายของความยากจน สุขภาพไม่ดี การศึกษาต่ำ ในการตัดวัฏจักรดังกล่าว เห็นได้ชัดว่ารัฐได้มุ่งไปที่การศึกษาเป็นอันแรกจนถึงกับมีการพยายามปฏิรูประบบการศึกษา ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยล่าสุดปี 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ2542 ที่ตามมา ในการปฏิรูปการศึกษา ครูเป็นแกนกลางสำคัญของการปฏิรูป โดยเหตุผลดังกล่าวหากครูอยู่ในฐานะเป็นคนจนและคนด้อยโอกาสนับว่าเป็นการยากที่จะให้ครูเป็นกลไกสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา เพราะฉะนั้นการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับสถานการณ์ของครูเพื่อนำไปสู่การจัดสวัสดิการของคนกลุ่มนี้อย่างเหมาะสม จนสามารถเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่องานวิจัยการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส

บรรดาบุคคลในวงการอาชีพครู ครูสอนศาสนาอิสลามนับว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นเหตุและผลของการพัฒนาที่มีนัยสำคัญควรแก่การศึกษาเป็นพิเศษทั้งนี้เนื่องจากครูกลุ่มนี้โดยทั่วไปมักตกอยู่ในสภาพขัดสนเนื่องจากเป็นกลุ่มที่อยู่ในสังคมที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจแต่กลับถูกคาดหวังให้เป็นผู้เสียสละเพื่อสังคม เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับและเป็นผู้ทำประโยชน์มหาศาลให้กับเยาวชน กระบวนการศึกษาทางศาสนาโดยทั่วไปก็มีได้มุ่งสู่ความมั่งคั่งเป็นเป้าหมาย อย่างไรก็ตามในกระแสสังคมที่มีค่านิยมแปรเปลี่ยนสู่ความมั่งคั่งทางวัตถุ สถานการณ์ครูสอนศาสนาเหล่านี้โดยทั่วไปถูกกระทบให้ด้อยลงไป และมีผลต่อคุณภาพของภารกิจที่สำคัญในสังคม ซึ่งสมควรที่จะได้รับการศึกษาทบทวนสภาพความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิต และสถานการณ์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสวัสดิการที่เหมาะสม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะจึงเลือกศึกษาครุสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญของภาคใต้ มีเนื้อที่ 7,393.889 ตารางกิโลเมตร มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคใต้รองจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร และตามทางหลวงแผ่นดินประมาณ 1,200 กิโลเมตร ในด้านการปกครองประกอบด้วย 16 อำเภอ 127 ตำบล 987 หมู่บ้าน 15 เทศบาล และมีประชากรในปี 2543 รวมทั้งสิ้น 1,232,600 คน เป็นชาย 607,720 คน หญิง 624,880 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอหาดใหญ่ มีประชากร 320,844 คน รองลงมาคือ อำเภอสงขลา มีประชากร 159,531 คน และอันดับสามคืออำเภอสะเดามีประชากร 101,024 คน ส่วนอำเภอจะนะเป็นอันดับที่สี่มีประชากร 90,510 คน สำหรับจำนวนบ้านของจังหวัดสงขลา มีทั้งสิ้น 311,407 หลัง โดยอำเภอหาดใหญ่มีจำนวนมากที่สุดคือ 95,413 หลัง รองลงมาเป็นอำเภอสงขลา มีบ้านจำนวน 44,934 หลัง และอันดับสาม คือ อำเภอสะเดา มีบ้านจำนวน 25,208 หลัง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544) สำหรับประชากรมุสลิมในจังหวัดสงขลา มีจำนวน 369,770 คน คิดเป็นร้อยละ 30 ซึ่งมีประชากรมุสลิมหญิง 187,454 คน และประชากรมุสลิมชาย 182,316 คน ดังนั้นประชากรมุสลิมจังหวัดสงขลา มีมุสลิมหญิงมากกว่ามุสลิมชาย เนื่องจากสงขลาเป็นจังหวัดที่จัดอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ร่วมกับอีก 4 จังหวัด คือ สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งประชากรมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ และปรากฏว่าอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างของรายได้ประจำต่อคนต่อเดือนของครัวเรือน
ใน 5 จังหวัดภาคใต้

จังหวัด	รายได้ประจำเดือนต่อคนต่อเดือน (บาท)	ลำดับที่ของ 5 จังหวัดภาคใต้เรียงตามรายได้ประจำต่อคนต่อเดือนจากมากไปหาน้อย
สงขลา	3,960	1
สตูล	2,446	2
ยะลา	2,327	3
ปัตตานี	2,165	4
นราธิวาส	1,676	5

ที่มา : กองคลังข้อมูลและสนเทศสถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ . 2544

จากการเปรียบเทียบรายได้ประจำต่อคนต่อเดือนของครอบครัวของครัวเรือนใน 5 จังหวัด ภาคใต้ จึงเป็นที่สังเกตได้ว่าประชากรของจังหวัดสงขลา มีรายได้ต่อคนต่อเดือนมากที่สุด แต่จากสถานการณ์ทั่วไป ประชากรมุสลิมที่เป็นครุสอนศาสนาอิสลามโดยเฉพาะครุสอนศาสนาโรงเรียนตาดีกา ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีรายได้น้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ

นอกจากนี้ การที่จังหวัดสงขลามีสัดส่วนมุสลิมน้อยกว่าอีก 4 จังหวัด ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่มีชาวพุทธและชาวมุสลิมอยู่ปะปนกันมากกว่าอีก 4 จังหวัด ทำให้น่าสนใจที่จะศึกษาครูผู้สอนศาสนาอิสลาม เพราะน่าจะมีความหลากหลายมากกว่าอีก 4 จังหวัด ภาคใต้

อย่างไรก็ตามในจังหวัดสงขลามีพื้นที่ที่มีกลุ่มชนส่วนใหญ่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นและภาษาไทยภาคใต้ เพราะฉะนั้นประชากรในจังหวัดนี้อาจเป็นตัวแทนของประชากรมุสลิมที่หลากหลายในสังคม นอกจากนั้นประชากรมุสลิมส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดภาคใต้โดยเฉพาะจังหวัดสงขลานั้นมีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในอำเภอต่างๆ ที่อยู่ทั้งในเขตชุมชนเมือง เขตชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท และเขตชุมชนชนบท

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ครูสอนศาสนาบางส่วนจะได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในจังหวัดสงขลาซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 27 แห่งแล้ว แต่เด็กที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนเหล่านั้นก็ยังมีและอาจมีมากขึ้นในอนาคต จึงจำเป็นต้องมีครูผู้สอนศาสนาที่สอนในโรงเรียนปอเนาะไม่จดทะเบียนจำนวน 30 แห่ง และครูผู้สอนตามมัสยิดเรียกกันโดยทั่วไปว่าโรงเรียนตาดีกา ซึ่งเป็นการสอนความรู้เบื้องต้นทางศาสนาให้แก่เด็กมุสลิม ทั้งด้านหลักการและวิธีปฏิบัติ ซึ่งแม้ในกรณีที่ผู้ปกครองสามารถสอนและปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กได้เองแต่ก็ยังนิยมให้บุตรหลานไปเรียนกับครูตาดีกาเพื่อจะได้มีชีวิตทางสังคมกับเด็กมุสลิมด้วยกัน ดังนั้นจึงนับว่าโรงเรียนตาดีกา และโรงเรียนปอเนาะไม่จดทะเบียนดังกล่าว นอกจากจะเป็นสถาบันทางศาสนาแล้วยังเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญอีกด้วย ซึ่งเป็นครูผู้สอนตามมัสยิดที่มีฐานะยากจนและ ด้อยโอกาสโดยไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ แต่ทำไปเพราะศรัทธา ความยากจนอาจทำให้เขาทิ้งอาชีพนี้ไปได้ จึงเห็นควรศึกษาสภาพชีวิตปัญหาต่างๆ และการแก้ปัญหาที่เขาทำอยู่ เพื่อให้เขาได้ดำรงอยู่เพื่อการสอนศาสนาแก่เด็ก โดยศึกษาว่าครูสอนศาสนาต้องการสวัสดิการอะไรบ้าง เพื่อจะชี้ให้เห็นแนวทางที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาได้ทำในสิ่งที่เขามีศรัทธาเพื่อช่วยเหลือจรรโลงศาสนาและเพื่อกล่อมเกลายาวชนให้มีคุณธรรมอันเป็นบทบาทบัญญัติของศาสนาอิสลามซึ่งจะช่วยป้องกันและแก้ปัญหาสังคมในกลุ่มเยาวชนที่เริ่มมีพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ เช่น ยาเสพติด อาชญากรรมและการติดยาเสพติด ฯลฯ จึงเป็นความสำคัญที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพการณ์ วิธีชีวิตปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหาของเขาโดยตนเอง ด้วยการช่วยเหลือของกลุ่มผู้ปกครอง ชาวบ้านองค์กรต่างๆ ฯลฯ โดยคาดว่า สามารถค้นพบข้อมูลต่างๆ ที่จะนำมาใช้ เพื่อการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนกลุ่มนี้ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของครูผู้สอนศาสนาอิสลาม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาชีวิตของครูผู้สอนศาสนาอิสลาม
3. เพื่อศึกษาการประเมินตนเองของครูผู้สอนศาสนาอิสลาม
4. เพื่อศึกษาการเข้าถึงสวัสดิการสังคมของรัฐ องค์กรเอกชน และชุมชนของครูผู้สอนศาสนาอิสลาม

5. เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลในท้องถิ่น ไปใช้ในการวางแผนการจัดสวัสดิการ
6. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนา นโยบายสวัสดิการของรัฐและชุมชน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาส

1.3.2 พื้นที่ศึกษา จังหวัดสงขลาซึ่งเลือกศึกษาพื้นที่ที่มีลักษณะเมือง ลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท และลักษณะชนบทมีพื้นที่ทั้งสิ้น 7,393.889 ตารางกิโลเมตร ใหญ่ของพื้นที่เป็นอันดับที่ 26 ใน 76 จังหวัดของประเทศไทย มีจำนวนประชากร 1,232,600 คน ซึ่งมีเขตปกครอง 16 อำเภอ โดยเลือกศึกษา 3 อำเภอ คือ

- 1) อำเภอหาดใหญ่ เป็นเขตพื้นที่ลักษณะเมือง ซึ่งมีตำบลขนาดใหญ่ ตำบลคลองแห และตำบลเกาะหม่
- 2) อำเภอสะเดา เป็นเขตพื้นที่ลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งมีตำบลสะเดา และตำบลปริก
- 3) อำเภोजะนะ เป็นเขตพื้นที่ลักษณะชนบท ซึ่งมีตำบลจะโหลง ตำบลบ้านนา และตำบลท่าโพธิ์

1.3.3 ประเด็นในการศึกษา มีดังต่อไปนี้

- 1) การประเมินตนเอง คือ
  - สถานภาพ (Place of Status) ครูผู้สอนศาสนาอิสลามมองตนเองอย่างไร เขาถูกมองอย่างไรในชุมชนของเขาและถูกมองอย่างไรจากสังคมโดยรวมโดยการมองของผู้อื่น มีใครช่วยเหลือเขาบ้าง และใครที่เป็นปฏิปักษ์หรือคู่แข่งที่คอยบั่นทอนเขา
  - ความหมายของชีวิต (Meaning of life) เขามองความหมายของชีวิตเขาอย่างไร วิธีการที่เขาทำอยู่นั้นเป็นประโยชน์ต่อตัวเองครอบครัวและชุมชนของเขาอย่างไร การสอนศาสนาแก่เยาวชนนั้นเป็นคุณค่าแก่ชีวิตเขาเองและแก่ชีวิตของเยาวชนในชุมชนของเขาหรือไม่อย่างไร
  - ความหวังของชีวิต (Hope of life) เขามีความมุ่งหวังในอนาคตของเขาอย่างไร ทั้งๆ ที่การทำสิ่งนี้ไม่ช่วยให้เขาร่ำรวยเงินทองขึ้น เขาจะยุติการดำเนินชีวิตอย่างนี้หรือไม่ เมื่อไร ทำไม และจะไปทำอะไร ถ้าไม่ยุติการดำเนินชีวิตแบบนี้เป็นเพราะอะไรทำไม
  - อิทธิพลที่มีต่อบุคคลอื่นๆ (Influence overthing and others) เขามองว่าเขาสามารถมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในชีวิตหรือไม่ อย่างไร และทำไม เช่นมีอิทธิพลต่อคู่ครอง ต่อเพื่อน ร่วมงาน ต่อศิษย์ เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตในฐานะมุสลิมที่ดีและเป็นการสืบสานต่อศาสนา ตลอดจนสืบทอดความมีคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่บุคคลในสังคมต่อไป เขาต้องมีชีวิตอยู่เพื่อหลักการดังกล่าวและเพื่อคนเหล่านั้นใช่หรือไม่

2) วิเคราะห์ความยากลำบากที่ครูสอนศาสนาอิสลามเผชิญอยู่

- 3) ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง
- 4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ และองค์กรท้องถิ่น
- 5) การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยากของครูสอนศาสนาอิสลาม

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

มัสยิด หมายถึง สถานที่ซึ่งอิสลามิกชนใช้เป็นประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่นนัสการพระผู้เป็นเจ้า (ละหมาด) รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆเป็นสถานที่ประเสริฐสุดตลอดจนใช้เป็นทีสอนศาสนาแก่เด็กและบุคคลทั่วไป

ปอเนาะ หมายถึง กระทั่งซึ่งเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนศาสนาอิสลามของชาวไทยมุสลิม โดยมีโต๊ะครูเป็นผู้ก่อตั้งมีนักเรียนไม่จำกัดเพศ และอายุ มีเพศชายมากกว่าหญิงและแยกเพศในการเรียนไม่ประปนกันมุ่งสอนศาสนาอิสลาม โดยมีคัมภีร์กุรอ่านและหะดีษ (แบบอย่างของศาสดามุฮัมมัด)

โลกหน้า หมายถึง โลกแห่งชีวิตใหม่หลังความตาย เป็นโลกที่ทุกชีวิตจะได้พบกับอัลลอฮ์เพื่อรับการตัดสินการกระทำของแต่ละคนในขณะที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ และอยู่ไปชั่ววันรันดร์

คัมภีร์อัลกุรอ่าน หมายถึงพระบัญญัติจากอัลลอฮ์ที่ประทานลงมาให้แก่ท่านศาสดามุฮัมมัด เพื่อเป็นหลักฐานปฏิบัติสำหรับผู้ศรัทธา

อัล-อะดิษ หมายถึง บ้านที่คำพูดการประพฤติปฏิบัติจริยวัตรตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของนบีมุฮัมมัด

อิสลาม หมายถึง เป็นชื่อของศาสนา

มุสลิม หมายถึง เป็นชื่อของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม

ตาดีกา หมายถึง โรงเรียนที่สอนศาสนาขั้นพื้นฐานที่จัดให้กับชุมชน

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

1.5.1 วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างคือครูผู้สอนศาสนาอิสลาม 2 กลุ่มที่ยากจนและด้อยโอกาส ได้แก่

- 1) กลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามโรงเรียนปอเนาะที่ไม่จดทะเบียน
- 2) กลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามโรงเรียนตาดีกาที่มัสยิด

จากการคัดเลือกตัวอย่างในพื้นที่ของชุมชนที่ศึกษา ในแต่ละพื้นที่จะใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษา จำนวน 16 คนทั้งเพศชายและเพศหญิงในพื้นที่ 3 อำเภอ 8 ตำบลโดยเลือกอำเภอขนาดใหญ่จำนวน 5 คน อำเภอสะเดา จำนวน 5 คน และอำเภอจะนะจำนวน 6 คน

1.5.2 วิธีการเก็บข้อมูล

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) โดยใช้กระบวนการสังเกตซักถามและจดบันทึก ตลอดจนร่วมกิจกรรมในชุมชนด้วย

3. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Groups) โดยตัวแทนผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนา และผู้อาวุโสที่สอนศาสนาที่ไม่ใช่ผู้ถูกคัดเลือก 16 คนดังกล่าว

4. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In – dept Interview) โดยสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลโดยรอบจากแต่ละบุคคลตามประเด็นข้อเป็นรายบุคคลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่ศึกษาเพื่อเป็นการแสวงหาข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และนำข้อมูลมาเรียงลำดับความสำคัญ รวมถึงการเจาะลึกในข้อคิดเห็นหรือเหตุผล ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกครูสอนศาสนาอิสลามแต่ละคน

5. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ๆ เคยมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและเกี่ยวข้องกับครูสอนศาสนาอิสลาม ได้แก่

1) ผู้ทรงคุณวุฒิตัวแทนจังหวัดสงขลา คือ นายอาศิสพิทักษ์ คมพล ประธานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดสงขลา

2) ผู้ทรงคุณวุฒิจากอำเภอหาดใหญ่ คือ นายเจม เหมมิน กรรมการเลขานุการคณะกรรมการอิสลามจังหวัดสงขลา

3) ผู้ทรงคุณวุฒิจากอำเภอสะเดา คือ นายหะยีมานับ กาเหรัมย์ อดีตกรมจังหวัดสงขลา

4) ผู้ทรงคุณวุฒิจากอำเภอจะนะ คือ นายบุญญา หลีเหลด สมาชิกวุฒิสภาจังหวัดสงขลา

1.5.3 วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎีโดยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพและนำเสนอข้อมูลทั้งในรูปตารางประกอบการบรรยายและการเสนอข้อมูลโดยการบรรยายเชิงพรรณนา และมีการตีความข้อมูลอย่างมีเหตุผล โดยวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ด้วย

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากกรณีศึกษา

1) ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชีวิตและวิถียังชีพ (Mode of Living) หรือวิถีการทำมาหากินของกลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาสตลอดจนรูปแบบ วิธีการจัดการกับปัญหาของกลุ่มนี้

2) ได้ทราบสภาพที่เป็นปัญหาในระบบการจัดบริการเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาส

3) เป็นแนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาส ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

4) เป็นแนวทางการปรับปรุงระบบบริการช่วยเหลือแก่กลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาส ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อกลุ่มเหล่านี้อย่างแท้จริง

5) เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลในเชิงการกำหนดนโยบาย และมาตรการช่วยเหลือกลุ่มครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่ยากจนและด้อยโอกาส

บทที่ 2

แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องสภาพและวิถีชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลาเป็น 1 ในโครงการย่อยของ ชุดโครงการวิจัยการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดโดยมีการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องต้องศึกษา จึงขอนำเสนอดังต่อไปนี้

- 2.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญไทยราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540
- 2.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)
- 2.3 แผนพัฒนาสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2545-2549)
- 2.4 แนวคิดความยากจน
- 2.5 แนวคิดอิสลาม
- 2.6 วิถีชีวิตและการศึกษาของมุสลิม
- 2.7 นโยบายและแผนพัฒนาสังคมมุสลิม พ.ศ.2545-2549
- 2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญไทยราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดแนวทางที่ให้ความสำคัญกับประชาชนมากกว่าสิ่งอื่น โดยการเพิ่มสิทธิ เสรีภาพใหม่ๆและเป็นการปฏิรูปสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นการพลิกโฉมของระบบสวัสดิการของสังคมไทยอย่างแท้จริง (ยุพา วงศ์ไชย,2543) ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

หมวด 1 บททั่วไปได้แก่

มาตรา 4 : ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 5 :ประชาชนชาวไทยไม่ว่าแหล่งกำเนิด เพศหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ได้แก่

มาตรา 43 : บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาการอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 52 : บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับสวัสดิการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

มาตรา 53 : เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและเป็นการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม

เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐ

มาตรา 54 : บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ

มาตรา 55 : บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลือจากรัฐ

มาตรา 56 : สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครองส่งเสริม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง

หมวด 5: แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

มาตรา 80 : รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชน

รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้

มาตรา 81 : รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งเสริมความรู้ ปลุกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาอาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

มาตรา 82 : รัฐต้องจัดและส่งเสริมการสาธารณสุขให้ประชาชน ได้รับบริการที่ได้มาตรฐาน และมีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง

มาตรา 83 : รัฐต้องดำเนินการให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

สรุปได้ว่า เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (2540) เป็นการปฏิรูปสังคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไปในตัวโดยการขยาย และเพิ่มสิทธิเสรีภาพใหม่ให้แก่ประชาชนตั้งแต่สิทธิชุมชนท้องถิ่น สิทธิการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี สิทธิได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐโดยมีคุณภาพและ

ไม่เสียค่าใช้จ่าย สิทธิได้รับสวัสดิการอย่างเท่าเทียมทั่วถึงสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมือง การปกครองทุกระดับ

2.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) โดยสามารถสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์การพัฒนา ตลอดจนลำดับความสำคัญของการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความ ซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2.2.2 วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของสังคมไทย” และสร้าง ค่านิยมร่วม ให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทักษะคิด และกระบวนการทำงาน โดยยึด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ และก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน

เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทย บนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพ” ใน 3 ด้านคือ

1) สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะ ฟังตนเองได้ คนมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี มีความสุข อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจ มีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใสเป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้และมีความเป็นธรรมในสังคม

2) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เมื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง สามารถส่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

3) สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึงพาเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติและท้องถิ่นมีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ

2.2.3 วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

ที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพสังคมกำหนดไว้ในหัวข้อที่ (4) มีใจความว่าเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง ให้ได้รับโอกาสในกาศึกษาและบริการทางสังคมอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปราบกลไกภาครัฐให้เอื้อต่อการแก้ปัญหา

2.2.4 เป้าหมายของการพัฒนาฯฉบับที่ 9

ซึ่งจะตรงกับวัตถุประสงค์ข้อ (4) มีใจความว่าเป้าหมายการลดความยากจน ให้มีการดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจที่เอื้ออาทรต่อคนจน พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสการพัฒนาชีวิต และสร้างศักยภาพให้คนจนเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อลดสัดส่วนคนยากจนของประเทศให้อยู่ในระดับ ไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากรในปี 2549

2.2.5 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ซึ่งไม่กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สนับสนุนและเชื่อมโยงกัน 3 กลุ่มยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ยุทธ-ศาสตร์ที่สำคัญ ซึ่งการวิจัยนี้จะขอล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้เท่านั้น

กลุ่มที่ 1 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี โดยมีสาระที่เกี่ยวข้องคือการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน โดยสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและมีคุณภาพให้เป็นภูมิคุ้มกัน อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างเครือข่ายชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเอง ดูแลซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้ดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง ความพอเพียง มีคุณธรรม มีวินัย และมีความ รับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสิทธิของ ตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นรากฐานที่ดีของสังคม

กลุ่มที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมบทบาทครอบครัว ชุมชน องค์การทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์การพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชน มีส่วนร่วมในการพัฒนา สนับสนุนบทบาทสถาบันทางสังคมต่างๆในการทำและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาบุคลากรทางศาสนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

จากลำดับความสำคัญในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของแผนฯ ต่อการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนของประเทศที่เกี่ยวข้องได้แก่ การแก้ปัญหาความยากจน เป็นการแก้ปัญหาเป็นองค์รวม อย่างเป็นระบบเน้นที่ตัวคนจนและสภาพแวดล้อมที่เป็นปัญหาระบบและโครงสร้างคือ

- 1) เสริมสร้างโอกาสให้คนจนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้อย่างทั่วถึง
- 2) สร้างโอกาสให้คนยากจนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
- 3) พัฒนาโครงข่ายการคุ้มครองทางสังคม เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตแก่ คนจน
- 4) พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง เพื่อสร้างศักยภาพเพิ่มขีดความสามารถให้คนยากจนสามารถก่อร่างสร้างตัวและพึ่งตัวเองได้มากขึ้น
- 5) ปรับระบบการบริหารจัดการภาครัฐให้เอื้อต่อการสร้างโอกาสให้คนยากจน
- 6) เร่งปฏิรูปกฎหมายและปรับกฎระเบียบให้คนจนได้รับโอกาส สิทธิ ความเสมอภาคในด้านต่างๆ

สรุป ได้ว่าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ให้ความสำคัญแก่งานสวัสดิการสังคม โดยมุ่งพัฒนาสู่สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน โดยเฉพาะยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม การแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งตนเอง เพื่อให้คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสได้รับโอกาสและบริการทางสังคมอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

2.3 แผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2545 – 2549)

ในแผนพัฒนางานสวัสดิการทางสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นแผนสำคัญแผนหนึ่งในการตอบสนองต่อแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ให้มีความชัดเจนในทางปฏิบัติในส่วนของงาน สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะขอสรุปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ต่อไป

2.3.1 ความหมายและขอบเขตของการจัดสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์

1) **สวัสดิการสังคม (Social Welfare)** หมายถึง แบบการจัดการสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีพในสังคมได้ในระดับมาตรฐาน และตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย มีงานทำ มีรายได้ มีสวัสดิการแรงงาน มีความมั่นคง

ทางสังคม มีนันทนาการและบริการสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิที่ประชาชนต้องได้รับและมีส่วนร่วมในการเข้าจัดแบบบริการทางสังคมทุกระดับ

2) สังคมสงเคราะห์ (Social Work) หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในวิชาชีพในการป้องกัน แก้ไข พัฒนาบุคคล กลุ่มชุมชน ทั้งที่ประสบและไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมเพื่อช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวและชุมชนตลอดจนปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม

3) การพัฒนาสังคม (Social Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ดีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม เพื่อประชาชนจะได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำ มีรายได้ที่พอเพียงในการครองชีพ ประชาชนได้รับความเสมอภาค ความยุติธรรม มีคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกขั้นตอนอย่างเป็นระเบียบ

4) ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) หมายความว่า การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ประสบปัญหาความยากจน ไม่สิ้นหวังและมีความสุขตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

5) ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) หมายถึง การดำเนินงานทั้งหมดของรัฐและสังคมที่จะช่วยลดปัญหาความยากจน ตลอดจนขจัดภัยพิบัติต่างๆ ฉะนั้นความมั่นคงทางสังคมจึงมีความหมายกว้างขวาง กล่าวถึงมาตรการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อที่จะขจัดความยากจน และความเสี่ยงภัยต่างๆ โดยทั่วไปความมั่นคงทางสังคมจะครอบคลุมถึงการช่วยเหลือทางสังคม การประกันสังคมและการบริการสังคม

6) ความช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน โดยฝ่ายผู้ให้บริการหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องมีการค้นหาสำรวจข้อเท็จจริงว่าผู้ที่จะได้รับบริการนั้นมีปัญหาความยากจนหรือเดือดร้อนจริง สมควรแก่การได้รับการช่วยเหลือ

7) การประกันสังคม (Social Insurance) หมายถึง มาตรการหนึ่งในการจัดบริการสวัสดิการสังคม เพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ประจำ ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนเมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมดหรือบางส่วนหรือรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ เพื่อให้มีหลักประกันด้านการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

8) การบริการสังคม (Social Services) หมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบอย่างหนึ่งของรัฐบาลและเอกชนที่มีต่อประชาชนในการจัดสรรบริการ เพื่อสร้างเสริมชีวิตความเป็นอยู่และสวัสดิภาพของ ประชาชน ด้วยจุดมุ่งหมายของการป้องกัน การบำบัดความเดือดร้อน การสร้างเสริมและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของ ประชาชน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้อย่างเป็น สุขตามควรแก่อัตภาพ ทั้งนี้บริการสังคมจะแตกต่างจากบริการสาธารณะและสาธารณูปโภค ด้วยปัจจัยของการเป็นบริการที่มุ่งเน้นสวัสดิภาพของบุคคลมากกว่าการจัดสรรบริการทางกายภาพ เพื่อชุมชนและโครงสร้าง ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

9) การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้ความคุ้มครอง หรือให้หลักประกันสังคมในด้านต่างๆ อาทิ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ระบบประกันสังคม และบริการ สังคม โดยให้ความสังคมแก่กลุ่มประชากรที่ยากจน และด้อยโอกาส เพื่อให้ได้รับสิทธิทางสังคมในฐานะที่เป็นมนุษย์ อันเป็นความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน

10) โครงข่ายการคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Net) หมายถึง ระบบการจัดบริการเพื่อ ช่วยเหลือประชาชนผู้ยากจน คนด้อยโอกาสรวมถึงผู้ได้รับการเสี่ยงภัยต่างๆให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่าง มั่นคงได้รับสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป ดำเนินงานโดยภาครัฐ-เอกชน และประชาชนมีบทบาทใน การบริการช่วยเหลือ

11) ผู้ด้อยโอกาส (Vulnerable Groups) หมายถึง ผู้ที่ประสบความเดือดร้อนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข การเสียเปรียบและไม่ได้รับความเป็นธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งผู้ที่ประสบปัญหา ในรูปแบบต่างๆ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้ตามปกติ หรือจำเป็นต้องได้รับการดูแล ช่วยเหลือ รวมทั้งผู้ถูกทอดทิ้งทางสังคม ได้แก่ผู้ที่หลุดจากกลไกทางสังคมทำให้ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากร หรือบริการ ทางสังคมได้ หรือถูกกีดกันไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมทางสังคม หรือทางการเมือง ขาดสิทธิประโยชน์และโอกาสที่ จะยกระดับสถานภาพทางสังคมของตนเองให้สูงขึ้น

2.3.2 ขอบเขตของงานสวัสดิการสังคม

งานสวัสดิการสังคมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถานภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมให้มีความ เป็นอยู่ที่ดี 7 ด้าน ดังนี้

1) การมีสุขภาพอนามัยที่ดี หมายถึง ประชาชนพึงได้รับการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การรักษา พยาบาล การส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน โดย ประชาชนไม่ว่า เพศใด อายุวัยใด เชื้อชาติใด ศาสนาใด อยู่ในภูมิภาคใด มีความสนใจในการเมือง มีแบบ แผนการดำรงชีวิตเช่นใด หรือมีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมในระดับชั้นใดก็ตาม พึงได้รับ สวัสดิการสังคม

ด้านสุขภาพอนามัยที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง เสมอภาค เป็นธรรมสอดคล้องกับความต้องการและสถานการณ์ ปัญหาของบุคคล กลุ่มบุคคล และประชาชน

2) การมีการศึกษาที่ดี หมายความว่าถึง ประชาชนพึงได้รับบริการที่ส่งเสริมและพัฒนาตนเองให้มี ความรู้

ทักษะ ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อนำไปสู่การ ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพต่อไปและแม้ว่าประชาชนจะมีข้อบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม หรือด้อยโอกาสทางการศึกษา ก็จะได้รับบริการการศึกษาพิเศษและจัดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่มีข้อจำกัดเหล่านั้น ทั้งนี้ประชาชนทุกคนต้องได้รับการศึกษาใน ระดับอย่างน้อยที่สุดคือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ความพิการ ความบกพร่องด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ผู้ยากจนและผู้ด้อยโอกาส ชนกลุ่มน้อย คนต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างความสนใจทางการเมือง ต่างแบบแผนการดำเนินชีวิต ผู้อยู่ในภูมิภาคท้องถิ่นห่างไกลเป็นผู้ด้อยโอกาส หรือแม้แต่เพศ วัย ผิวพรรณ ต้องไม่เป็นเหตุให้ประชาชน ผู้ใดขาดโอกาสทางการศึกษา หรือได้รับการ ทางการศึกษาน้อยกว่าหรือด้อยกว่า ไม่เป็นธรรมหรือไม่เท่าเทียมกับประชาชนโดยทั่วไป

3) การมีที่อยู่อาศัย หมายความว่าถึง การที่ประชาชนมีที่อยู่อาศัยตามควรแก่สภาพช่วยเสริม- สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในทำนองเดียวกัน ประชาชนทุกคนควรจะได้มีที่อยู่อาศัยตามแต่กำลังความสามารถของ บุคคลที่จะได้มา อย่างน้อยที่สุดที่อยู่อาศัยต้องให้ความปลอดภัย ความมั่นคง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่มี สภาพเสื่อมโทรมแออัดแวดล้อมด้วยมลพิษหรือเสี่ยงต่อภัยพิบัติ เสี่ยงต่อความ เสื่อมเสียทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม

4) การมีงานทำ การมีรายได้ และการมีสวัสดิการแรงงาน หมายความว่าถึง ประชาชนมีงาน ทำที่ทำให้มีรายได้อย่างน้อยพอเพียงแก่การดำรงชีพ งานที่ทำมีสวัสดิการที่ดีหรืออย่างน้อยตามที่กฎหมาย กำหนดงานที่ทำต้องไม่เสี่ยงต่อการเจ็บป่วย อุบัติเหตุและอุบัติเหตุต่างๆ ไม่เป็นงานที่สร้างความเสื่อมเสียแก่ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ผิดศีลธรรมหรือผิดกฎหมาย ประชาชนมีความภูมิใจในงานที่ทำและมีโอกาสก้าวหน้าในการทำงานนั้น ประชาชนต้องได้รับรายได้และสวัสดิการจากการทำงานอย่างเสมอภาคเท่าเทียมและ ยุติธรรมประชาชนสามารถรวมกลุ่มรวมตัวกันปกป้องผลประโยชน์ของตนในรูปของสหภาพแรงงาน เมื่อมีการ เลือกปฏิบัติหรือประชาชนทราบว่าไม่ได้รับความยุติธรรมในเรื่องรายได้ สภาพการทำงานการจ้างงานและสวัสดิ การแรงงานประชาชนต้องได้รับความคุ้มครองจากหน่วยงานหรือองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง กระบวนการและกลไกด้านแรงงานสัมพันธ์ต้องสามารถรองรับปัญหาและความต้องการของประชาชนด้านนี้ ได้

5) การมีความมั่นคงทางรายได้ หมายความว่า ประชาชนทุกคนที่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ ได้รับการคุ้มครองในเรื่องความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของตนและครอบครัวในรูปของการประกันสังคมซึ่งครอบคลุมเรื่องผลประโยชน์จากการประกันสุขภาพ การสงเคราะห์บุตร การชดเชยการขาด รายได้จากการเจ็บป่วย พิกัดทุพพลภาพ ขราภาพ และการว่างงาน การประกันสังคมเป็นมาตรการหนึ่งที่จะสร้างความมั่นคงทางสังคมโดยเฉพาะกับประชาชนผู้มีรายได้ประจำ ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนเมื่อมีเหตุให้สูญเสียรายได้ทั้งหมด บางส่วนหรือไม่พอเพียงแก่การยังชีพ

6) นันทนาการ หมายความว่า ประชาชนมีกิจกรรมนันทนาการเพื่อการบันเทิงและการพักผ่อนใจอย่างมีคุณภาพ โดยกิจกรรมนันทนาการนั้นๆ ไม่เป็นการทำให้เสื่อมเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ผิดศีลธรรม และไม่ผิดกฎหมาย ไม่เป็นการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพหรือประชาชนในกลุ่มอื่นๆ

7) การบริการสังคมทั่วไป หมายความว่า การให้บริการแก่ประชาชนโดย เฉพาะผู้คนยากจน ผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเป้าหมายพิเศษ เพื่อช่วยเสริมสร้าง การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขตามควรแก่อัตภาพ

2.3.3 สถานการณ์ของการพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย

ในการให้บริการสวัสดิการสังคมแก่คนจนและผู้ด้อยโอกาส จากข้อมูลกลุ่มเป้าหมายโดยกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมปี 2542 - 2543 พบว่ามีเด็กยากจน (รวมเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้ง) 4.6 ล้านคน สตรีด้อยโอกาส 198,124 คน ผู้สูงอายุที่ยากจนไม่มีรายได้ 579,000 คน คนพิการ 4.8 ล้านคน คนไร้ที่พึ่ง 18,516 คน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสวัสดิ-การสังคมที่เหมาะสมให้แล้วเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายนี้ สามารถช่วยตนเองได้

2.4 แนวคิดความยากจน

2.4.1 ความหมาย

อัมมาร สยามวาลา (2540 : 67 อ้างใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2541 : 97) ได้ให้ความหมายว่า คนจน หมายถึง ผู้มีรายได้ไม่พอเพียงที่จะทำอาหารที่มีคุณค่าทางอาหารเพียงพอตามหลักโภชนาการ

เมธี ครองแก้ว (2523 : 10 - 13 อ้างในประภากร โกมลมิศร์ 2524 : 6) สรุปความหมายนิยามและคำว่าความยากจนได้หลายแง่มุม ดังนี้

แง่มุมที่หนึ่ง ความยากจนหมายถึง ความอดคัดัดสนและมีไม่พอในการยังชีพ

แง่มุมที่สอง ความยากจนหมายถึง ความไม่เสมอภาคซึ่งหมายถึงภาวะการครองชีพที่แตกต่างกันไปจากลักษณะอันเป็นปกติสถานของแต่ละสังคมและเน้นความแตกต่างที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทั้งในด้านการบริโภค การมีสิทธิและโอกาสต่างๆ

แง่มุมที่สาม ความยากจนหมายถึง ความขาดแคลนปัจจัย หรือโอกาสที่จำเป็นในการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในสังคมของตน

แง่มุมที่สี่ ความยากจนหมายถึง ความต้องการพึ่งพาผู้อื่น พิจารณาในแง่การมีรายได้ต่ำ ที่รัฐบาลมีโครงการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย

แง่มุมที่ห้า ความยากจนหมายถึง ความเป็นปัญหาในสังคม หมายถึง ปรากฏการณ์ต่างๆ เนื่องจากความยากจนซึ่งทำให้เป็นปัญหาต่อสังคม

2.4.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจน สรุปได้ดังนี้

ณรงค์ เพชรประเสริฐและคณะ (2541) ได้สำรวจสถานภาพของคนจนท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจร่วมสมัย และให้ข้อเสนอ คือ ให้ขยายปริมาณของข้อมูลความยากจนออกไปครอบคลุมด้วยการเมืองและวัฒนธรรม ด้วย กล่าวคือ คนจนนั้นหมายถึงกลุ่มคนที่ขาดรายได้ ขาดความรู้ ขาดอำนาจ และขาดสิทธิ กล่าวโดยสรุปคือ กลุ่มคนที่ไร้สิทธิ ไร้อำนาจ และขาดโอกาสและวัตถุประสงค์

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2535) ได้ศึกษาเรื่องความยากจน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา มีความเห็นว่าปัญหาความยากจน แท้ที่จริงเกิดจากโครงสร้างที่ก่อปัญหา กานผูกอำนาจของชนชั้นนำในการควบคุมทรัพยากรและแย่งชิงทรัพยากรจากท้องถิ่น เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชนบทอ่อนแอ นำมาซึ่งความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเกิดปัญหาเรื้อรัง ทางออกคือต้องปรับความสัมพันธ์อำนาจในการเข้าถึง ควบคุม ทรัพยากร โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรชาวบ้านสามารถเข้าถึง จัดการทรัพยากรของตนเอง

เมธี ครองแก้ว (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับขนาดของคนจนในประเทศไทย และตั้งข้อสังเกตว่า การใช้เส้นความยากจนเส้นเดิม สัดส่วน "คนจน" ทั่วประเทศมีราวร้อยละ 13.7 ในปี 2535/36 พบว่ามีคนจนรวม 8 ล้าน และถ้าใช้เส้นความยากจนเส้นใหม่เป็นบรรทัดฐานปรากฏว่า ในปี 2535 มี คนจนทั่วประเทศรวม 21 ล้าน คิดเป็นร้อยละ 36.5

2.5 แนวคิดอิสลาม

อิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิต ที่กำหนดให้มุสลิม (ผู้นับถือศาสนาอิสลาม) ทุกคนปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต มีที่มาจากคำสอนสองส่วนใหญ่ๆ คือ จากคัมภีร์อัลกุรอานและจากอัลฮะดีษ (วจนะและการปฏิบัติของท่านศาสดามุฮัมมัด คือลห)* อิสลามเป็นระบบทางศาสนาที่ครอบคลุมทุกมิติของความจริง คำสอนที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานมีทั้งคำสอนที่มนุษย์ต้องปฏิบัติต่อพระผู้เป็นเจ้า คือ อัลลอฮ์ คำสอนที่

มนุษย์ต้องปฏิบัติกับมนุษย์ด้วยกัน ครอบคลุมทั้งวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การปกครอง การพิพากษา การครองเรือน การศึกษาหาความรู้ กำเนิดของมนุษย์ กำเนิดของจักรวาล สภาพหลังความตาย และการตอบแทนจากพระเจ้าในโลกหน้าและคำสอนที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติทั้งหลายซึ่งพระเป็นเจ้าทรงสร้างขึ้น

คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษเป็นที่มาหลักของระบบอิสลามส่วนคำสอนจากท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นคำสอนที่ขย เป็นคำสอนที่ขยาน และการปฏิบัติของศาสดาในทุกๆเรื่อง ทั้งภาคพิธีกรรมและการดำเนินชีวิต มุสลิมถือว่าแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของศาสดาเป็นแบบอย่างที่สุดสำหรับมนุษย์จะพึงปฏิบัติตาม นอกจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ คำสอนยังมาจากการตีความและทรรศนะทางนิติศาสตร์ที่มุ่งหาบรรทัดฐานการดำเนินชีวิตให้ครอบคลุม สถานการณ์ชีวิตและสังคมที่ต้องแนวปฏิบัติเพื่อเผชิญปัญหาใหญ่ ซึ่งนักนิติศาสตร์ต้องใช้สติปัญญาหาข้อกฎหมายจากบรรทัดฐานและเจตนารมณ์ของอัลกุรอานและอัลหะดีษ

จากบทบัญญัติ ในอัลกุรอาน ซึ่งไม่เคยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือสังคายนาใดๆ และแบบฉบับของท่านศาสดาที่ได้ถูกบันทึกและกลั่นกรองไว้เป็นพันปีมาแล้ว ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไข ตัดทอน หรือเพิ่มเติมได้อีก ทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทั่วโลก มีความเป็นชุมชนเดียวกันที่เรียกว่า อุมมะฮ์** มีความแตกต่างกันเฉพาะในแนวความคิดทางสำนักนิติศาสตร์และรายละเอียดตามความหลากหลายของวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นที่อนุมัติภายใต้กรอบของบัญญัติศาสนา

เด็กที่เกิดมาในครอบครัวมุสลิมทุกมุมโลกจะถูก พ่อ แม่ ผู้ปกครองอบรมสั่งสอนเหมือนกัน มีความเชื่อและการปฏิบัติศาสนกิจที่เหมือนกัน สามารถร่วมปฏิบัติศาสนกิจพร้อมๆกันได้ทั้งที่พูดภาษาต่างกัน ชาติพันธุ์ และสีผิวไม่เหมือนกัน เช่น เด็กมุสลิมในประเทศไทยจะถูกสอนให้อ่าน เขียน คัมภีร์อัล-กุรอานที่เป็นภาษาอาหรับและปฏิบัติละหมาดได้ (รวมทั้งศาสนพิธีอื่นๆด้วย) เมื่อมีโอกาสเดินทางไปต่างถิ่นหรือต่างประเทศเห็นมุสลิมในประเทศนั้นๆละหมาด มุสลิมจากประเทศไทยคนนั้นก็เข้าร่วมละหมาดไปพร้อมกับคนอื่นๆได้ทันที ทำนองเดียวกันมุสลิมจากต่างชาติที่มาประเทศไทยเห็นมุสลิมไทยปฏิบัติศาสนกิจก็สามารถเข้าร่วมพิธีได้ทันที เพราะถูกฝึกและได้รับการเรียนรู้มาเหมือนกัน

กล่าวได้ว่ามุสลิมทุกคนในโลกนี้มีแนวคิดและวิถีการดำเนินชีวิตเหมือนกันหมด มีความแตกต่างเฉพาะชาติพันธุ์ ภาษา สีผิวเท่านั้น หรืออาจมีความต่างในรายละเอียดปลีกย่อยในส่วนที่เป็น วัฒนธรรมท้องถิ่นเพียงเล็กน้อย หรือความแตกต่างในเชิงทฤษฎีการศรัทธาเท่านั้น (กิตติมา อมรทัต : 2544)

วิถีชีวิตของมุสลิมดังกล่าวที่มีความครอบคลุมนั้นตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ 2 ประการคือ หลักศรัทธา (อิสกาnul อีมาน) และหลักปฏิบัติ (อิสกาnul อิสลาม)

2.5.1 หลักศรัทธาของอิสลาม

จากที่มาของการยึดถือ บทบัญญัติในอัล-กุรอานและแบบฉบับของศาสดามุฮัมมัด (ศ็อล) นักปราชญ์ของอิสลามได้จัดกลุ่มแนวคิดไว้หลายแนวคิดด้วยกัน ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะแนวคิดที่มุสลิมส่วนใหญ่ในประเทศไทยศรัทธา คือ แนวคิดที่เรียกว่าซุนนะหฺวัลญะมาอะฮฺ (สุนั) ซึ่งมีหลักศรัทธา 6 ประการ (จริญ มะลูลีม : 2539)คือ

1) ศรัทธาในพระเป็นเจ้า ซึ่งมีพระองค์เดียว เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งโลกนี้ เป็นผู้บริหารสูงสุด มุสลิมจะต้องไม่ตั้งสิ่งใดขึ้นเท่าเทียมพระองค์ เพื่อเคารพสักการะ มุสลิมจะยอมรับในคุณลักษณะของพระเป็นเจ้า การศรัทธาในพระเป็นเจ้านี้เป็นหัวใจของการเป็นมุสลิมเลยทีเดียว หากมุสลิมคนใดเข้าถึงหลักการศรัทธาในพระเป็นเจ้าอย่างถ่องแท้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อเขา เพราะจะเตือนใจอยู่เสมอให้เขารู้สึกถึงบุญคุณของพระองค์ ยอมทำตามคำสั่งของพระองค์ ละเว้นสิ่งชั่ว กระทำความดี มีกำลังใจในการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ทุกการกระทำจะต้องเริ่มต้นด้วยพระนามของพระองค์ มุสลิมจะตอบแทนคุณพระเป็นเจ้าด้วยการปฏิบัติสิ่งดีตลอดชั่วชีวิต

2) ศรัทธาในบรรดามะลาอิกะฮ์ (ผู้ตอบสนองบัญชา) มุสลิมจะระลึกอยู่เสมอว่าการกระทำต่างๆ นั้น นอกจากพระเป็นเจ้าจะทรงเห็น ทรงได้ยินแล้ว มลาอิกะฮ์ยังเป็นผู้ช่วยบันทึกไว้ ทั้งทางการกระทำที่ทำในที่ลับและที่แจ้ง ทั้งที่ในขณะที่มีชีวิตอยู่ และเสียชีวิตไปแล้ว มุสลิมจึงกลัวการทำความบาป ทำชั่ว ประพฤติแต่กรรมดี

3) ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ของพระองค์ ซึ่งมีทั้งหมด 104 เล่ม แก่ศาสดา (นบี) เพื่อเผยแผ่ประชาชาติในยุคสมัยของตนเพื่อศึกษาและปฏิบัติ คัมภีร์ฉบับสุดท้ายคือ กุรอาน ซึ่งทรงประทานให้แก่ศาสดามุฮัมมัด นับเป็นคัมภีร์ที่มีข้อบัญญัติอย่างครบถ้วน จะไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมใดๆอีกแล้ว มุสลิมจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

4) ศรัทธาในบรรดารอซูล (ศาสดา) มุสลิมต้องศรัทธาต่อศาสดาทั้งหลาย ซึ่งมีศักดิ์ศรีสูงกว่ามนุษย์ เพราะได้รับเลือกจากพระเป็นเจ้า ในจำนวนศาสนทูตซึ่งมีจำนวน 25 ท่าน ศาสดามุฮัมมัดเป็นท่านสุดท้าย มุสลิมจะต้องศึกษาและเจริญรอยตามท่าน ฉะนั้นนอกจากมุสลิมจะต้องปฏิบัติตาม พระคัมภีร์ กุรอานอันเป็นโอการของพระเป็นเจ้าแล้ว จะต้องปฏิบัติตามวจนะ และการปฏิบัติตาม (สุนนะฮ์) ของท่านศาสดาอีกด้วย

5) ศรัทธาในโลกหน้า เมื่อโลกสลายไปและมนุษย์เสียชีวิตลงหมดโลกแล้วก็จะไปฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่ง ณ เบื้องพระพักตร์ของพระเป็นเจ้า เพื่อให้พระองค์ตัดสินพิพากษา ผู้ใดทำกรรมดีกรรมชั่วไว้ ก็จะได้รับผลตอบแทนตามนั้น ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับพระองค์ ไม่มีใครช่วยได้นอกจากกรณีที่ทำไว้เท่านั้น

6) ศรัทธาในกฎสภาวะการณ์ (กฎแห่งความดีและความชั่วจากพระเป็นเจ้า) พระองค์ทรงกำหนดให้มีขึ้นทั้งคุณและโทษ มนุษย์มีทางเลือกในระหว่างสิ่งที่พระองค์ทรงกำหนดขึ้น มนุษย์ต้องมีความใฝ่ดี พยายามกระทำความดีและวิงวอนแต่พระองค์ให้ทรงปกป้องความชั่วให้พ้นจากเรา หากเราต้องประสบในสิ่งที่เป็นโทษ ก็ให้มีความเข้าใจและอดทนถือว่าการทดสอบของพระองค์

2.5.2 หลักปฏิบัติของอิสลามมี 5 ประการ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด : 2535) คือ

1. ปฏิญาณตนว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์"
2. ปฏิบัติละหมาด วันละ 5 เวลา
3. ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน
4. จ่ายซะกาต (ทานศาสนาสำหรับบุคคลที่อยู่ในเงื่อนไข)
5. บำเพ็ญฮัจย์ (ณ นครมักกะฮ์ สำหรับผู้มีความสามารถ)

จากหลักปฏิบัติทั้ง 5 ประการนั้น หลักปฏิบัติในข้อที่หนึ่งถือเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุด ผู้ที่ไม่ได้กล่าวคำปฏิญาณตนในข้อที่หนึ่งถือว่าไม่ใช่มุสลิม คำปฏิญาณดังกล่าวแบ่งเป็น 2 ตอน

ตอนที่หนึ่งที่ปฏิญาณว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์" หมายถึงการปฏิเสธในอำนาจหรือการมีอยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ในจักรวาลนี้ นอกจากเป็นพลังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ความยิ่งใหญ่เกรียงไกรเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น มนุษย์ที่ปฏิญาณตนในข้อนี้จะทำการเคารพภักดี และกราบไหว้เฉพาะอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้น อีกทั้งยอมมอบตนที่จะปฏิบัติตามคำสั่งที่อัลลอฮ์ใช้ให้ปฏิบัติและละเว้นทุกสิ่งที่อัลลอฮ์ห้าม การเคารพกราบไหว้ต่ออัลลอฮ์ของมุสลิมเป็นการกราบไหว้โดยตรงไม่ผ่านตัวแทนหรือสื่อใดๆ ทั้งสิ้น อิสลามไม่อนุญาตให้สร้างตัวแทนอัลลอฮ์ขึ้นมากกราบไหว้ ไม่ว่าจะเป็น ภาพ รูปแกะสลัก รูปปั้น รวมทั้งไม่อนุญาตให้กราบไหว้สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ใหญ่ สัตว์รูปร่างประหลาด สัตว์ดุร้าย ฯลฯ และมนุษย์ด้วยกันเองทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือเสียชีวิตไปแล้ว มุสลิมที่กระทำสิ่งเหล่านี้ถือเป็นการตั้งภาคีเป็นบาปใหญ่ที่สุด

ในตอนที่สองที่ปฏิญาณว่า "มุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์" หมายถึง การยอมรับปฏิบัติตนและน้อมรับเอาคำสอนทั้งหมดที่มาจากศาสดามุฮัมมัดเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต แบบอย่างแห่งพิธีกรรม แบบอย่างแห่งวัฒนธรรม แบบอย่างแห่งการเมือง การปกครอง สังคม การศึกษา การครองเรือน การทหาร การสาธารณสุข การประกอบอาชีพ การตัดสินพิพากษา ฯลฯ

ดังนั้นผู้ที่ปฏิญาณตนทั้ง 2 ประโยคที่กล่าวข้างต้นจึงไม่สามารถที่จะนำเอาแนวคิดของการดำเนินชีวิตจากทฤษฎี หรือคำสอนจากแหล่งอื่นใดเข้ามาผสมปนเปในวิถีชีวิตประจำวันของตนเองได้ หรือแม้กระทั่งกำหนด และคิดแบบอย่างขึ้นมาเอง โดยไม่มีหลักฐานรับรองการปฏิบัติจากอัล-กุรอานและจริยวัตรของศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ)

หลักปฏิบัติอีกข้อหนึ่งที่สำคัญ คือการบริจาคทาน (ซะกาต) กำหนดสำหรับผู้ที่มีทรัพย์สินเก็บไว้ครบหนึ่งปีโดยไม่มีการหมุนเวียน ผู้นั้นจะต้องนำทรัพย์สินนั้นร้อยละ 2.5 มาบริจาคทาน เพื่อนำไปช่วยเหลือแก่ผู้ที่อยู่ในสภาพยากจนหรือช่วยตนเองไม่ได้ 8 ประเภทด้วยกันคือ คนยากจนขัดสน คนอนาถา กำพร้า ผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัวด้วยการเสียสละเพื่อพระผู้เป็นเจ้า ผู้เดินทางที่หมดตัวระหว่างทาง ผู้เข้านับถือศาสนาอิสลามใหม่ๆ เพื่อถ่ายทอด เพื่อสาธารณประโยชน์ และให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้รวบรวมซะกาต ทรัพย์สินที่กล่าวในที่นี้ นอกจากเงินทองแล้ว ก็มีสินค้า สิ่งเพาะปลูก ปศุสัตว์ (บรรจง บินกาซัน : 2543)

2.6 วิถีชีวิตและการศึกษาของมุสลิม

2.6.1 วิถีชีวิตมุสลิม

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่ามุสลิมผู้ปฏิญาณตนตามหลักปฏิบัติข้อที่ 1 นั้น ต้องยอมมอบตนตาม คำบัญชาแห่งอัลลอฮ์ในอัลกุรอานและจริยวัตรของศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ที่บันทึกไว้จำนวนมาก การดำเนินชีวิตของมุสลิมไม่ว่าจะเป็นคนในชาติพันธุ์ ภาษา หรือผิวสีใด ล้วนอยู่ภายใต้กรอบแห่งการปฏิบัติเช่นเดียวกันทั้งสิ้น อาจแตกต่างกันในประเภทของการประกอบอาชีพที่ขึ้นอยู่กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทำเล ที่ตั้งของดินแดนต่างๆหลากหลายกันไป อาจเป็นวิชาชีพทางเกษตรกรรม (ปศุสัตว์ ประมง กสิกรรม) พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม หัตถกรรม รับจ้าง หรือตามทักษะประเภทอื่นๆที่สืบทอดกันมาในทุกยุคสมัย มุสลิมทุกคนต้องอยู่ภายใต้วิถีปฏิบัติที่กำหนดไว้แล้วอย่างชัดเจน เช่น ทำเกษตรกรรม จะต้องจ่ายซะกาฮ์อย่างไร การทำพาณิชยกรรมมีข้อห้ามอย่างไร การเป็นลูกจ้างหรือนายจ้างจะปฏิบัติต่อกัน อย่างไร การทำการค้ากับการกินดอกเบี้ยต่างกันอย่างไรการแลกเปลี่ยนสินค้ามีขอบเขตแค่ไหน อย่างไรที่ได้รับอนุญาต อย่างไรที่เป็นสิ่งต้องห้าม (บรรจง บินกาชัน : 2539)

การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมีข้อใช้ข้อห้ามอย่างไร การเป็นผู้นำ ผู้ตามทำอย่างไร การปฏิบัติต่อกันระหว่างชาย หญิงมีขอบเขตแค่ไหน จะมีคู่ครองทำอย่างไร การเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่อะไรบ้าง การอบรมเลี้ยงดูบุตรมีแบบอย่างจากศาสดาอย่างไร การปฏิบัติศาสนกิจประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำมีอะไรบ้าง สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในคำสอนของอิสลามที่มุสลิมทั่วโลกต้องปฏิบัติเหมือนกันหมด

ซึ่งถ้าหากจะเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของชนกลุ่มอื่นแล้วจะเห็นว่า มีหลายกระบวนการของวิถีชีวิตซึ่งชน กลุ่มนั้นๆสามารถกำหนดกฎเกณฑ์กันขึ้นมาเองได้ แต่สำหรับวิถีชีวิตของมุสลิมแล้วนับแต่ศาสดามุฮัมมัด (ศ็อล) ประกาศศาสนาไม่มีใครกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคมขึ้นเองได้ เว้นแต่ที่ศาสนา อิสลามอนุญาตเท่านั้น(จารีก เชนเจริญ มุฮัมมัด ตายิบ : 2539) หากจะมีผู้ใดฝ่าฝืนก็ถือเป็นการปฏิบัติเฉพาะตัวของคนๆนั้นเอง แต่จะไม่ได้รับการยอมรับว่าเขาอยู่ในแนวทางแห่งอิสลาม

นั่นคือ นับแต่ต้นนอนจนเข้าอนวิถีชีวิตประจำวันของมุสลิมอยู่ในกรอบแห่งคำสอนทุกอย่างก้าวนับแต่เกิดจนตาย ธรรมเนียมปฏิบัติทุกเพศ ทุกวัยของมุสลิมล้วนอยู่ในบทบัญญัติของอัลกุรอานและจริยวัตรของศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ทั้งสิ้น ไม่ว่ามุสลิมจะอาศัยอยู่ ณ มุมใดของสังคมโลก มุสลิมจะมีเอกลักษณ์ที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งนั่นคือมุสลิมจะมีอิสลามเป็นรากฐานแห่งการสร้างสังคมมุสลิม และถ้าเราจะมองภาพของอิสลามหรือของสังคมอื่นๆ ที่มีใช้อิสลามให้กว้าง และยอมรับ เราก็อาจจะได้เห็นได้เรียนรู้เกี่ยวกับหลักการสอนประการหนึ่งของอิสลามที่ว่า “อิสลามตระหนักอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจและให้เกียรติมนุษยชาติที่รวมกันอยู่ในสังคม อิสลามจึงได้ชื่อว่าเป็นอารยธรรมที่สามารถยอมรับความหลากหลายของความ เป็นมนุษย์อย่างเปิดเผยและกล้าเผชิญหน้า” (จีรศักดิ์ โส๊ะสัน : 2545)

2.6.2 การศึกษาหาความรู้ของมุสลิม

จากกฎเกณฑ์การปฏิบัติของมุสลิมที่ถูกกำหนดไว้ชัดเจนแล้วนี้เอง ที่กระบวนการในการ ถ่ายทอด ความรู้ความเข้าใจในอิสลาม จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจึงคล้ายคลึงกันทั่วโลก นับเป็นเวลาพันกว่าปีมาแล้ว การศึกษาหาความรู้จึงเป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับมุสลิม ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนได้เข้าใจและปฏิบัติตาม ได้ถูกต้องตามคำสอนของอิสลาม (จรัญ มะลูลีม : 2539)

ท่านศาสตราจารย์อามัด (ศ็อลลา) กล่าวว่า “ การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็น สำหรับมุสลิม” และยังกล่าวอีกว่า “ท่านทั้งหลายจงศึกษาแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ” ด้วยเหตุนี้เองการถ่ายทอดความรู้เรื่อง อิสลามจึงอยู่คู่กับชุมชนมุสลิมมาโดยตลอด อิสลามมีบทบัญญัติที่มุ่งเน้นให้มุสลิมตระหนักในภารกิจของการ ศึกษาหาความรู้และมีได้มีคำสอนให้ศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่เน้นให้มุสลิมศึกษาตลอดชีวิต อิสลาม เสนอเสนอแนวคิดว่าการศึกษามีระดับคุณภาพชีวิตและสามารถสร้างสมความเป็นผู้ศรัทธาได้ (วิศรุต เลาะวิที : 2539) ไม่ว่ามุสลิมคนนั้นจะศึกษาวิชาการอื่นๆมาอย่างไร เช่น เป็นแพทย์ วิศวกร นัก กฎหมาย นักบัญชี พ่อค้า นักการทหาร พนักงานลูกจ้าง ล้วนต้องมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ อิสลามและปฏิบัติ ศาสนกิจได้ทั้งสิ้น

การจัดให้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในชุมชน เช่น มัสยิด หรือโรงเรียนสอนศาสนาประจำ ชุมชน มีมาโดยตลอดผู้ปกครองทุกคนจะสนับสนุนให้บุตรหลานได้เรียนรู้ศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์ มีคำสอนจาก ท่านศาสดามากมายที่ระบุถึงการได้บุญกุศลมหาศาลจากการเรียนการสอน หมายความว่า ผู้เรียนก็จะได้บุญ กุศลมาก ส่วนครูผู้สอนยังได้กุศลนับไม่ถ้วน (อรุณ บุญชม : 2530) จึงถือได้ว่ามีแรงจูงใจมากมายที่จัดให้มีการ เรียนการสอนศาสนาในทุกๆ ชุมชนมุสลิม

2.6.3 การเรียนการสอนศาสนาอิสลามในประเทศไทย

นับแต่อดีต การจัดการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในประเทศไทยพอจำแนกเป็นสังเขปได้ดังนี้

1) ภาคใต้

ส่วนใหญ่เกิดจากการที่พ่อแม่ผู้ปกครองจะส่งลูกหลานของตนเองไปฝากให้ผู้รู้ศาสนา (โต๊ะครู) เป็น ผู้แนะนำถ่ายทอดความรู้ให้ เด็กที่อยู่ไกลจากบ้านของโต๊ะครูก็พักอาศัยอยู่กับโต๊ะครู เมื่อมีเด็กมากขึ้นก็จำเป็นต้องปลูกที่พักอาศัยขึ้นอยู่เองใกล้ๆบ้านโต๊ะครู ซึ่งเรียกที่พักเหล่านี้เป็นภาษาท้องถิ่นว่า ปอนาะ (PONDOK) โต๊ะครูที่สอนศาสนาเหล่านี้อาจเป็นผู้ที่เคยไปศึกษาศาสนาจากต่างประเทศ เช่น ชาอุดีอาระเบีย อียิปต์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย หรืออาจศึกษาจากผู้รู้รุ่นก่อนภายในประเทศก็ได้ การสนับสนุนการเรียนการสอนจะได้ จากผู้ปกครองผู้มีฐานะดีช่วยบริจาค หรือได้รับจากเงินซะกาต ต่อมาในปัจจุบันมีปอนาะจำนวนมากได้รับการ ส่งเสริมจากรัฐและพัฒนามาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้รับเงินอุดหนุนตามฐานะที่กระทรวง ศึกษาธิการกำหนด

ปัจจุบันภาคใต้ นอกจากจะมีปอนาะและโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนา ซึ่งรับเด็กที่จบการศึกษาภาค บัณฑิตแล้ว ยังมีการจัดการศึกษาที่มัสยิด หรือแหล่งกลางของชุมชนให้แก่เด็กที่เรียนในชั้นประถมศึกษาอีกด้วย จัดการเรียนการสอนในตอนเย็นหลังเลิกเรียนภาคสามัญแล้วรวมทั้งวันเสาร์-อาทิตย์ด้วย โรงเรียนที่สอนใน

ลักษณะนี้เรียกว่า โรงเรียน “ตาดีกา” ย่อมาจาก ตาแมน ดีดิกัน กานะกานะ (TAMAN DIDIKAN KANAKKANAK)

2) ภาคกลางและภาคอื่นๆ

เริ่มแต่ในอดีตจะเป็นชุมชนขนาดเล็กแต่ละมัสยิดมีจำนวนประชากรไม่มาก การเรียนการสอนจะเริ่มตั้งแต่ การที่ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเรียนการอ่านคัมภีร์อัล-กรุอานกับผู้รู้ประจำหมู่บ้าน หลังจากเรียนการอ่านจนจบแล้วผู้รู้ก็จะสอนการปฏิบัติศาสนกิจเบื้องต้นให้แก่เยาวชนเหล่านั้นต่อไป

ส่วนชุมชนที่มีขนาดใหญ่สามารถรวมกันจัดสร้างอาคารเรียนขึ้นมาและให้การสนับสนุนเปิดการศึกษาในชั้นที่สูงขึ้นได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางและอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนศาสนาในภาคอีสาน มุสลิมอยู่กันกระจัดกระจายออกไปทุกอำเภอประชากรมุสลิมมีความหนาแน่นน้อยมาก องค์การที่สนับสนุนการศึกษาศาสนาใช้วิธีหาอาสาสมัครคนรุ่นหนุ่มสาวจากภาคอื่นๆมาทำหน้าที่สอน โดยจัดให้มีการบริการรับส่งเด็กจากบ้านมาเรียนศาสนาในจุดที่เป็นแหล่งกลางของแต่ละจังหวัด ครูอาสาเหล่านี้จะพักอาศัยอยู่กับครอบครัวของบุคคลสำคัญในท้องถิ่นนั้นๆมีอายุการทำงานระยะสั้นๆ ครูที่ครบกำหนดเวลาการสอนจะกลับไป และมีครูคนใหม่มาแทน เป็นดังนี้ตลอดมาหลายสิบปี หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญชื่อว่า “โครงการอบรมศาสนาระดับท้องถิ่นมุสลิมอีสาน” มีชื่อย่อว่า อ.ศ.ถ. ปัจจุบัน จัดทะเบียนเป็น มูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนามุสลิมอีสาน (ปรีดา ประพาศิชอบ, 2545)

2.7 นโยบายและแผนพัฒนาสังคมมุสลิมของคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย

คณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย วางกรอบนโยบายและแผนพัฒนาสังคมมุสลิม พ.ศ. 2545 – 2549 ไว้โดยกำหนดภารกิจหลักในสายงานปฏิบัติการ 10 ภารกิจ และภารกิจสนับสนุนในสายงานอำนวยความสะดวก 9 ภารกิจ

ภารกิจในสายงานปฏิบัติการที่จะกล่าวถึง คือภารกิจด้านการศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อวางรูปแบบและกระบวนการศึกษา และปฏิรูปการเรียนรู้ของสังคมมุสลิมให้สอดคล้องกับหลักการศึกษาในรูปแบบอิสลาม

2. เพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะของสังคมมุสลิมในการบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย

จากวัตถุประสงค์ข้างต้น จึงกำหนดโครงการและงานไว้ดังนี้

1. โครงการพัฒนาลักสูตรการศึกษาเชิงบูรณาการอิสลามศึกษา
2. โครงการพัฒนาเอกสารและตำราศาสนาอิสลาม
3. โครงการพัฒนาครูและบุคลากรของสถาบันการศึกษามุสลิม
4. โครงการพัฒนาผู้บริหารการศึกษามุสลิม
5. โครงการพัฒนาเครือข่ายองค์กรด้านการศึกษาของสังคมมุสลิม

6. โครงการสมัชชาปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ของสังคมมุสลิม
7. โครงการแนะแนวการศึกษาด้านอิสลามศึกษา
8. โครงการแลกเปลี่ยนและประสานงานสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ
9. โครงการพัฒนามาตรฐานการศึกษา
10. โครงการจัดหาทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนนักศึกษามุสลิม

2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพและวิถีชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งยังมีน้อยมาก จึงทบทวนเอกสารที่มีความใกล้เคียงกับเรื่องที่ศึกษาให้มากที่สุด ดังต่อไปนี้
 เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2527) ศึกษาเรื่องหน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง พบว่า 8 อันดับแรกของประชากรที่คาดหวังให้มัสยิดทำหน้าที่ทางการศึกษามีถึง 6 ข้อ ยกเว้นลำดับที่ 2 และ 7 เท่านั้น

1. ให้มีการสอนอัล-กรุอ่านและศาสนาแก่เยาวชนเป็นประจำ	ร้อยละ 94.06
2. ให้มีการละหมาด 5 เวลาด้วยกันที่มัสยิด	ร้อยละ 93.59
3. ให้มีการอบรมศาสนาแก่เยาวชนในระหว่างปิดภาคเรียน	ร้อยละ 93.13
4. ให้มีห้องสมุดสำหรับศึกษาค้นคว้าทางศาสนา	ร้อยละ 90.63
5. ให้มีการพูดคุย (ตะลิม) เป็นประจำหลังละหมาด	ร้อยละ 86.25
6. ให้มีการอภิปรายหรือบรรยายศาสนธรรมเป็นประจำ	ร้อยละ 86.04
7. ให้มัสยิดมีบริการให้ยืมของใช้ต่างๆในการจัดงาน	ร้อยละ 83.91
8. ให้มีการบรรยาย (มะซีฮัด) เป็นประจำหลังละหมาด	ร้อยละ 83.75

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2544) ศึกษาเรื่องความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของมัสยิดกมาลุลอิสลาม แขวงทรายกองดิน เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร พบว่าการจัดการศึกษาทางศาสนาให้แก่คนในชุมชน เป็นสิ่งที่ประชาชนในชุมชนพอใจมากที่สุดคือการสอนศาสนาร้อยละ 30 รองลงมาเสี่ยงตามสายร้อยละ 22.50 และอบรมเยาวชนปิดภาคเรียนร้อยละ 20.10 ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่า สิ่งที่ประชาชนต้องการให้มัสยิดพัฒนามากที่สุด คือ ป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดร้อยละ 63.75 และพบอีกว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็งเพราะประชาชนในชุมชนมีความรัก สามัคคี ร่วมมือกันและเชื่อผู้นำคิดเป็นร้อยละ 45.00

สถาบันราชภัฏจันทรเกษม (2542) ได้ศึกษาประวัติและผลงานนายวินัย สมะอุณ ได้กล่าวไว้ว่า นายวินัย สมะอุณ เป็นนักศาสนาที่ได้พยายามนำหลักการของศาสนาอิสลามมาใช้เพื่อพัฒนาสังคม โดย

พัฒนาคนก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งคนนั้นเมื่อได้พัฒนาครบองค์ประกอบในด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญาแล้ว คนเป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งปวง

เจริญ มะลูลีม และคณะ (2539) ได้ศึกษาวิจัยเอกสารเรื่องไทยกับโลกมุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีของไทย มุสลิมพบว่า ชาวไทยมุสลิมในภาคกลางประสบกับปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรมดังนี้

โรงเรียนเอกชนของมุสลิมที่สอนวิชาสามัญในชุมชนต่างๆเริ่มทยอยปิดลง หรือที่ยังคงมีอยู่

ก็กลายเป็นโรงเรียนทั่วไป

- โรงเรียนอนาชนศาสนาชาครุที่มีความสามารถ มีจิตวิญญาณ มีเทคนิคการถ่ายทอดและการผลิตสื่อการสอนที่ดี และปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้มีจิตวิญญาณอิสลามจึงทำได้จำกัด

- ปัญหาครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น ขาดการเลี้ยงดูเอาใจใส่บุตรหลานเนื่องจากทั้งพ่อและแม่ต่างต้องทำงานนอกบ้าน ทำให้เกิดการใช้ชีวิตของเยาวชนอย่างไร้สาระ ไร้วินัย ไร้กฎเกณฑ์ ผลที่ตามมาคือการติดยาเสพติด การมั่วสุมตามแหล่งบันเทิง ซ่องโสเภณี บ่อนการพนัน การมีเพศสัมพันธ์ไม่ถูกต้อง ซึ่งเป็นปัญหาที่กำลังขยายตัวมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2542) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนการกุศลและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ของมัสยิด หรือมูลนิธิปีการศึกษา 2539 พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อผู้บริหารในเรื่องการเปิดโอกาสให้คณะครูมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ความเป็นธรรม และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ส่วนเรื่องการอุทิศตนในการปฏิบัติงานและจิตสำนึกในการพัฒนา โรงเรียน

นายคณิต ไช้มุกและคณะ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของโรงเรียนราษฎร์ สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่มีต่อชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ทิศนคติที่มีต่อศาสนาอิสลาม จะเห็นได้จากค่าเฉลี่ยแล้วจำแนกเปรียบเทียบประเภทข้อมูล เพศ ตำแหน่งทางศาสนา และอาชีพแล้ว จะมีทัศนคติต่อศาสนาอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่าความศรัทธาและยึดมั่นของบุคคลเหล่านั้นที่มีต่อศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะเพศชายจะมีทัศนคติที่สูงค่อนข้างมาก

ศิริรัตน์ ธาณิธนานนท์และคณะ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง ชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม : การศึกษาภาคใต้ตอนล่าง พบว่า ชาวไทยมุสลิมมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าชาวไทยพุทธโดยเฉลี่ย จากรายได้เฉลี่ยต่อหัว

สุวิทย์ บุญช่วย (2531) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของครูใหญ่โรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามในการปรับปรุงการเรียนการสอน โดยกล่าวถึง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เดิมเรียกว่า “ปอเนาะ” เป็นสถานศึกษา เป็นสถานการศึกษาของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ต่อมาได้เปลี่ยนสภาพมาเป็นโรงเรียน

ราชวรวิหารสอนศาสนาอิสลามตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2509 ตามข้อเสนอของสภาความ
มัน คงแห่งชาติ ซึ่งส่วนที่จัดอยู่แล้วให้จดทะเบียนให้ถูกต้องภายในวันที่ 31 ธันวาคม 2509 หากพ้นกำหนด
ให้ถือว่าปอนะนั้นล้มเลิกไป

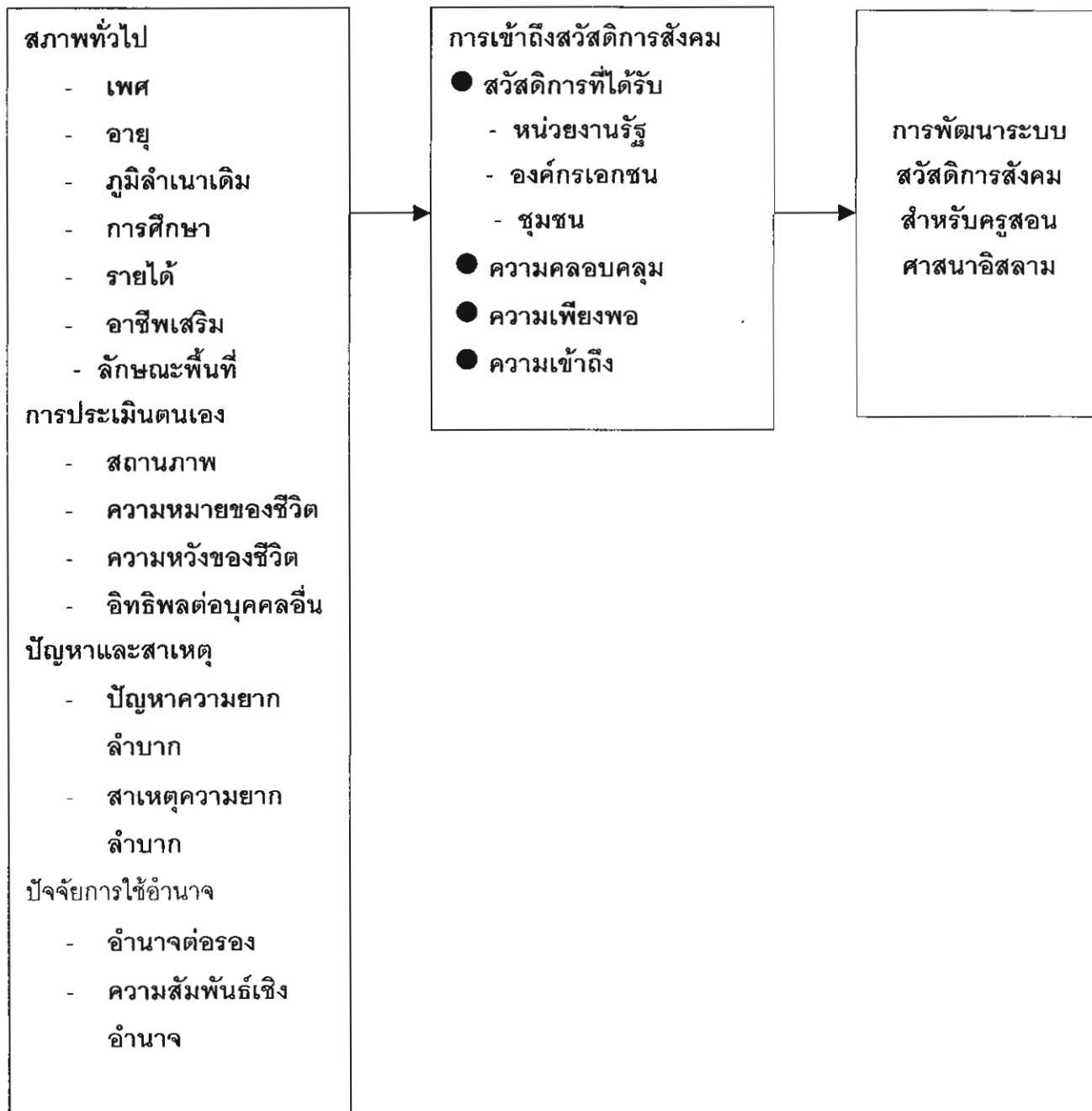
ธีรยุทธ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2525 อ้างในนพดล ชูพลและคณะ,2534) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครูไว้ดังนี้

1. ครูเป็นนักพัฒนาคน พัฒนาทั้งด้านความรู้ ความสามารถที่จะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป ได้พัฒนาจิตใจให้เป็นผู้ที่มั่งใจสูง รู้จักรับผิดชอบชีวิต คิดและปฏิบัติในสิ่งดีงาม
2. ครูเป็นผู้ชี้แนะทางความคิดให้แก่ศิษย์
3. ครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไปทั้งในด้านความประพฤติและปฏิบัติ
4. ครูเป็นตัวจักรสำคัญในการเสริมสร้างเสถียรภาพ ของประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และปกครอง
5. ครูเป็นผู้ช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้น

สรุปแนวคิด

จากกฎหมายรัฐธรรมนูญไทย 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 แผนพัฒนา
สวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติฉบับที่ 45 แนวคิดความยากจนที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็น
ประเด็นของสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติ และการเรียนรู้ศาสนาของประชาชนชาวไทยทุกภาค
ทุกภาษาต่างเสมอภาครวมทั้งชี้ชัดถึงแนวทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ที่จะต้องผลิตความเป็นผู้มีคุณธรรม
ของคนในชาติขึ้นมาให้มากที่สุด และให้การสนับสนุนในการจัดระบบสวัสดิการของรัฐทุกประเภทที่มีอยู่แล้ว
ให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกสถานภาพอย่างทั่วถึง การนำแนวคิดเหล่านี้มาพิจารณาในการศึกษาสภาพ
และวิถีชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามเพื่อหาแนวทางการจัดสวัสดิการให้แก่บุคคลเหล่านี้จึงตรงเป้าหมายที่สุด
นอกจากนี้การได้ทราบถึงแนวคิดอิสลาม วิถีชีวิตของมุสลิมและแผนพัฒนาสังคมมุสลิมของคณะกรรมการ
กลางอิสลามแห่งประเทศไทย จะยังสามารถนำมาประมวลพิจารณาดำเนินการเข้าถึงปัญหาและแก้ไขให้แก่ครูสอน
ศาสนาอิสลามได้เร็วขึ้นและง่ายขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย เป็นการประสานการทำงาน ระหว่างภาครัฐ และเอกชนให้
เป็นรูปธรรมชัดเจนปฏิบัติได้ทันที

กรอบแนวคิดการศึกษา

บทที่ 3

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง "สภาพและวิถีชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดสงขลา" ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรณีศึกษาครูสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนตาดีกาที่มีสยิดและครูผู้สอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนปอเนาะที่ไม่ได้จดทะเบียน จาก 3 อำเภอในจังหวัดสงขลาที่มีลักษณะพื้นที่เป็นเมือง คือ อำเภอหาดใหญ่ ลักษณะที่เป็นกิ่งเมือง คือ อำเภอสะเดา และมีลักษณะพื้นที่เป็นชนบท คือ จะนะ กรณีศึกษาทั้งสิ้น 16 คนโดยใช้วิธีการเดิมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 9 ส่วนดังนี้

- ส่วนที่ 1 ศึกษาสภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม
- ส่วนที่ 2 เปรียบเทียบสภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม
- ส่วนที่ 3 เปรียบเทียบสภาพชีวิตครูสอนศาสนาอิสลามจำแนกตามพื้นที่
- ส่วนที่ 4 ศึกษาประเด็นเพิ่มเติมระหว่างครูสอนศาสนาอิสลาม
- ส่วนที่ 5 ภาพรวมของครูสอนศาสนาอิสลาม
- ส่วนที่ 6 สภาพชีวิตระหว่างครูตาดีกาและครูปอเนาะ
- ส่วนที่ 7 วิถีชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม
- ส่วนที่ 8 การพัฒนาระบบข้อมูลในท้องถิ่น
- ส่วนที่ 9 แนวทางแก้ไขปัญหาของบุคคล ชุมชนและนโยบายของรัฐ

ส่วนที่ 1 ศึกษาสภาพชีวิตครูสอนศาสนาอิสลาม

ตารางที่ 2 สภาพทั่วไปของครูสอนศาสนาอิสลาม

ปัจจัย	จำนวน
1. เพศ	
ชาย	9
หญิง	7
2. ช่วงอายุ	
21 – 29	7
30 – 39	3
40 – 49	-
50 – 59	2
60 ขึ้นไป	4
3. ภูมิลำเนาเดิม	
จังหวัดสงขลา	12
จังหวัดอื่นๆ	4
4. ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียน	2
ประถมศึกษา 4 – 7	4
มัธยมศึกษา 3 – 6	7
อนุปริญญา	2
ปริญญาตรี	1
5. สถานภาพสมรส	
โสด	7
คู่	9
6. อาชีพเสริม	
ไม่มี	10
ทำสวน	6
7. รายได้	
ไม่มีรายได้	3
500 – 2,500	9
2,501 – 4,000	3
4,501 ขึ้นไป	1

จากตารางที่ 2 พบว่าในภาพรวมของครูสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นกรณีศึกษาครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน 9 คน และเพศหญิง 7 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 21-29 ปีมากที่สุดจำนวน 7 คน รองลงมาได้แก่กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 4 คน และ 30-39 ปีเป็นจำนวน 4 และ 2 คนตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า วัยหนุ่มสาวมีมากกว่าวัยสูงอายุ ส่วนวัยทำงานมีน้อยลง

สำหรับด้านภูมิภูมิลำเนาเดิม ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่จังหวัดสงขลาจำนวน 12 คน และจังหวัดอื่นๆจำนวน 4 คน ในด้านการศึกษา ส่วนมากจำนวน 7 คน สำเร็จการศึกษาดั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 7 คน รองลงมาเป็นประถมศึกษาปีที่ 4-7 จำนวน 4 คน และระดับอนุปริญาทกับไม่ได้เรียนกลุ่มละ 2 คน ส่วนจบปริญญาตรีมีเพียง 1 คนเท่านั้น แสดงว่าครูสอนศาสนาอิสลามมีการศึกษาต่อในระดับปริญญา น้อย

ครูสอนศาสนาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สมรสแล้วจำนวน 9 คน และยังอยู่กับคู่สมรสทุกคน ส่วนคนโสดมีจำนวน 7 คน มีรายได้อยู่ระหว่าง 500-2,500 บาทต่อเดือนจำนวน 9 คน ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ของผู้มีรายได้น้อยหรือฐานะยากจน นอกจากนั้น ครูสอนศาสนาที่ไม่มีรายได้เสริมเลย จำนวนถึง 10 คน เพราะส่วนใหญ่ใช้เวลาทุ่มเทกับการสอนศาสนา แบบอุทิศตนอย่างจริงจัง แหล่งรายได้เสริมจากการทำสวนยางพาราจำนวน 6 คน แสดงให้เห็นว่าครูสอนศาสนาส่วนหนึ่งก็พยายามจะพึ่งตนเอง ตลอดจนหารายได้มาสนับสนุน ครอบครัวในบางกรณีศึกษาบอกว่า รายได้จากการสอนน้อยมาก จึงต้องมีอาชีพเสริมเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวและช่วยบรรเทาความช่วยเหลือได้บ้าง แต่ก็สามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ เมื่อยกความไว้วางใจให้กับพระเจ้า ครูเหล่านี้ซึ่งถูกฝึกมาให้อดทนและเสียสละ จึงรู้สึกเป็นเรื่องธรรมดากับภาระหน้าที่นี้

ส่วนที่ 2 สภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามโรงเรียนตาดีกาและโรงเรียนปอเนาะ

ตารางที่ 3 สภาพทั่วไปของครูสอนศาสนาอิสลามโรงเรียนตาดีกาและโรงเรียนปอเนาะ

สภาพทั่วไป	กลุ่มครูสอนศาสนาอิสลาม		รวม
	ครูตาดีกา (N : 12)	ครูปอเนาะ (N : 4)	
1. เพศ			
หญิง	7	-	7
ชาย	5	4	9
2. ช่วงอายุ			
20 – 29 ปี	7	-	7
30 – 39 ปี	3	-	3
40 – 49 ปี	1	-	1
50 – 59 ปี	1	-	1
60 ปีขึ้นไป		4	4
3. ภูมิลำเนาเดิม			
สงขลา	9	3	12
อื่นๆ	3	1	4
4. ระดับการศึกษา			
ไม่ได้เรียน	-	2	2
ประถมศึกษา 4 – 7	2	2	4
มัธยมศึกษา 3 – 6	7	-	7
อนุปริญญา	2	-	2
ปริญญาตรี	1	-	1
5. สถานภาพสมรส			
คู่	5	4	9
โสด	7	-	7
6. รายได้			
ไม่มีรายได้	1	2	3
500 – 2,500 บาท	9	1	10
2,501 – 4,500 บาท	2	1	3
4,501 ขึ้นไป	1	-	1

สภาพทั่วไป	กลุ่มครูสอนศาสนาอิสลาม		รวม
	ครูตาดีกา (N : 12)	ครูปอเนาะ (N : 4)	
7. อาชีพเสริม			
ทำสวน	4	2	6
ไม่มี	8	2	10

จากตารางที่ 3 จากการศึกษาสภาพชีวิตของกรณีศึกษาครูสอนศาสนาอิสลามทั้งครูตาดีกาและครูปอเนาะ พบว่ามีสภาพชีวิตที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. เพศ พบว่าครูตาดีกามีทั้งผู้หญิงและผู้ชายในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน และมีแนวโน้มว่าผู้หญิงมีความตั้งใจเข้ามาเป็นครูสอนศาสนามากขึ้นซึ่งแตกต่างไปจากเดิมซึ่งมีครูสอนศาสนาเป็นผู้ชายส่วนใหญ่ ในปัจจุบันผู้หญิงเริ่มออกนอกบ้านมากขึ้น ส่วนใหญ่ออกมาประกอบอาชีพครูเพราะศาสนาส่งเสริมการมีอาชีพเป็นครู ส่วนครูปอเนาะเป็นผู้ชายทั้งหมดซึ่งมีโต๊ะครูเป็นเจ้าของปอเนาะ แต่ก็มีภรรยาเป็นครูช่วยสอนนักเรียนผู้หญิงด้วย ส่วนใหญ่นักเรียนปอเนาะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ส่วนนักเรียน

2. วัย พบว่าครูตาดีกาส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นและวัยหนุ่มสาว ส่วนวัยทำงานมีน้อยและในวัยสูงอายุเกือบจะไม่มีเลย เป็นที่น่าสังเกตว่าครูตาดีกามีแนวโน้มจะหันเหชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยทำงาน ซึ่งแตกต่างจากครูปอเนาะที่พบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เพราะปอเนาะที่ไม่จดทะเบียนเหล่านี้มีมานานแล้วจึงเหลือแต่โต๊ะครูที่สูงอายุเป็นเจ้าของโรงเรียนปอเนาะเหล่านี้

3. ภูมิสำเนา พบว่าทั้งครูตาดีกาและครูปอเนาะ ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น อาจจะมีคนต่างถิ่นเพียงเล็กน้อยที่เลือกมาเป็นครูสอนศาสนาในท้องถิ่นนั้นมักจะเป็นคนท้องถิ่นที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่นั้นนานพอสมควร จึงจะเป็นที่ไว้วางใจของชาวบ้านที่จะส่งลูกหลานมาให้การอบรมสั่งสอน

4. การศึกษา พบว่าครูตาดีกามีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปจนถึงปริญญาตรี ซึ่งแตกต่างจากครูปอเนาะส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนสายสามัญ จะมีบ้างก็จบการศึกษาชั้นประถม 4 ภาคบังคับในสมัยนั้น ดังนั้นครูตาดีกามีความรู้ทางสามัญมากกว่าครูปอเนาะ แต่ครูปอเนาะมีการศึกษาด้านศาสนา สูงกว่าครูตาดีกา

5. สถานภาพสมรส พบว่าครูตาดีกามีทั้งคนโสดและคนแต่งงานใกล้เคียงกัน ส่วนครูปอเนาะมักจะมีครอบครัวแล้ว และพบกรณีศึกษาที่ยังใช้ชีวิตคู่กันทุกคน มีกรณีศึกษาอายุ 85 ปี 2 คนยังใช้ชีวิตอยู่คู่กับภรรยาอย่างสงบ จากการสังเกตครูปอเนาะมีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่น ผู้หญิงส่วนใหญ่จะเป็น แม่บ้านหรือช่วยสามีสอนศาสนาในปอเนาะด้วย ครูสอนศาสนาอิสลามส่วนใหญ่มีบุตร 4-9 คน นับว่าเป็นภาระมากสำหรับการเป็นครูสอนศาสนาซึ่งเกือบไม่ได้คิดค่าตอบแทนจากการสอนเลย ดังนั้นบุตรของ ครูสอนศาสนา จะได้รับการศึกษาด้านสามัญน้อย เพราะไม่สามารถส่งลูกไปเรียนสายสามัญได้ เพราะค่าใช้จ่ายมากกว่าส่งไปเรียนโรงเรียนปอเนาะที่สอนศาสนาอย่างเดียว ซึ่งโต๊ะครูไม่ได้คิดค่าเล่าเรียนแต่อย่างใด จากสภาพความยากจนและความศรัทธาในศาสนาทำให้ลูกหลานครูสอนศาสนายังไปเรียน โรงเรียนปอเนาะเหล่านี้อยู่อีกเป็นจำนวนมาก

6. รายได้ พบว่าครูตาดีกามีรายได้จากการสอนศาสนาของกรณีศึกษา 12 คน 1) รายได้ 500 บ/เดือนมี 1 คน เป็นเงินเดือนอื่นหามและท่านสอนศาสนาที่มีสยิดด้วย 2) รายได้ 700 บ/เดือน 4 คน ซึ่งสอนศาสนาทุกวันตอนเย็น 3) รายได้ 800 บ/เดือน 1 คน สอนทุกวันตอนเย็นวันละ 2 ชั่วโมง 4) รายได้ 1,400 บาท/เดือน จำนวน 1 คน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้วย 5) รายได้ 2,100 บ/เดือน 1 คน สอนที่มีสยิดเสาร์อาทิตย์ได้ชั่วโมงละ 100 บาท เดือนละ 800 บาท และไปเป็นครูพิเศษสอนศาสนาโรงเรียนเอกชน ไม่จดทะเบียนเป็นมูลนิธิ รายได้ 1,300 บาท 6) รายได้ 3,000 บาท จำนวน 2 คน สอนศาสนาและอบรม ดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียนตั้งแต่จันทร์ – ศุกร์ทั้งวัน ไม่สอนตอนเย็น 7) รายได้ 6,000 บาทมี 1 คน จบปริญญาตรีสอนศาสนาและอบรมดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียนตั้งแต่จันทร์ – ศุกร์และสอนตอนเย็นอีก 2 ชั่วโมง และสอนเสาร์อาทิตย์ด้วย

ในภาพรวมพบว่าครูตาดีกาที่มีรายได้ส่วนใหญ่ 700 บาท/เดือน รายได้มากกว่าหรือน้อยขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่สอน

สำหรับครูปอเนาะ ไม่รับค่าตอบแทนจากการสอน มักมีรายได้จากครอบครัวช่วยกันทำมาหากิน หารายได้มาจุนเจือครอบครัว พอให้อยู่ได้ไปวันๆหนึ่ง ดังนั้นครูตาดีกาและครูปอเนาะจะมีความแตกต่างกันในเรื่อง การตอบแทนจากการสอน

7. อาชีพเสริม พบว่าทั้งครูตาดีกาและครูปอเนาะมีความเหมือนกันในเรื่องการมีอาชีพ เพราะทั้ง 2 กลุ่มกรณีศึกษา จะมีอาชีพเสริมด้วยเพราะครูเหล่านี้ตั้งใจเข้ามาสอนโดยไม่ได้คำนึงถึงรายได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมการมัสยิดและผู้ปกครองที่จะสนับสนุน ครูสอนศาสนาส่วนใหญ่ก็ยังทุ่มเทให้กับการสอนอย่างจริงจัง แต่ส่วนใหญ่จึงไม่มีอาชีพเสริม

ส่วนที่ 3 สภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลาม จำแนกตามลักษณะพื้นที่

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบครูสอนศาสนาอิสลามแต่ละพื้นที่จำแนกตามสภาพทั่วไป

สภาพทั่วไป	ลักษณะพื้นที่			รวม
	อ.หาดใหญ่ (เมือง)	อ. สะเตา (กิ่งเมือง)	อ.จะนะ (ชนบท)	
1. เพศ				
หญิง	3	3	3	9
ชาย	2	2	3	7
2. ช่วงอายุ				
20 – 29 ปี	2	3	2	7
30 – 39 ปี	-	1	2	3
40 – 49 ปี	-	-	-	-
50 – 59 ปี	2	-	-	-
60 ปีขึ้นไป	1	1	2	4
3. ภูมิลำเนาเดิม				
สงขลา	4	3	5	12
อื่นๆ	1	2	1	4
4. ระดับการศึกษา				
ไม่ได้เรียน	1	-	1	2
ประถมศึกษา 4 – 7	2	1	1	4
มัธยมศึกษา 3 – 6	-	3	4	7
อนุปริญญา	1	1	-	2
ปริญญาตรี	1	-	-	1
5. สถานภาพสมรส				
คู่	5	2	2	9
โสด	-	3	4	7
6. รายได้				
ไม่มีรายได้	1	1	1	3
500 – 2,500 บาท	2	3	4	9
2,501 – 4,500 บาท	1	1	1	3
4,501 ขึ้นไป	1	-	-	1

สภาพทั่วไป	ลักษณะพื้นที่			รวม
	อ.หาดใหญ่ (เมือง)	อ. สะเตา (กิ่งเมือง)	อ. จะนะ (ชนบท)	
7. อาชีพเสริม				
ทำสวนยาง	2	3	1	6
ไม่มี	32	2	5	10

จากตารางที่ 4 การศึกษาสภาพชีวิตของครูสอนศาสนาอิสลามโดยจำแนกตามลักษณะพื้นที่เมือง พื้นที่ กิ่งเมืองกิ่งชนบทและพื้นที่ชนบทได้ดังนี้

1. เพศ พบว่าทั้ง 3 ลักษณะพื้นที่มีครูสอนศาสนาทั้งเพศชายและหญิง
2. วัย พบว่าทั้ง 3 พื้นที่มีครูสอนศาสนาส่วนใหญ่อยู่ในวัยรุ่นและหนุ่มสาว ส่วนวัยทำงานค่อนข้างไปวัยกลางคน ไม่มีครูสอนศาสนาทั้ง 3 พื้นที่ สำหรับวัยสูงอายุในพื้นที่ชนบทมีมากกว่าในเมืองและกิ่งเมือง
3. ภูมิลำเนาเดิม พบว่าครูสอนศาสนาอิสลามทั้ง 3 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น
4. การศึกษา ได้พบว่าครูสอนศาสนาในพื้นที่เมืองมีทุกระดับ ตั้งแต่ไม่ได้เรียนสามัญจนถึงระดับปริญญาตรี ส่วนพื้นที่กิ่งเมือง การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาขึ้นมาถึงอนุปริญญาส่วนใหญ่อยู่ระดับมัธยมศึกษา สำหรับพื้นที่ชนบทครูสอนศาสนา มีระดับการศึกษาสูงสุดและเป็นส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา แต่ก็ยังมีจบประถมศึกษาและไม่ได้เรียนสามัญอยู่เช่นกัน
5. สถานภาพสมรส พบว่าครูสอนศาสนาในเขตเมืองแต่งงานแล้วทุกคน ส่วนพื้นที่กิ่งเมืองและชนบทเป็นโสดมากกว่าแต่งงาน
6. รายได้ พบว่ารายได้จากการสอนศาสนาของครูในเมืองมีตั้งแต่ไม่มีรายได้จนรายได้ สูงสุด 6,000 บาท ส่วนรายได้ของครูสอนศาสนาในพื้นที่กิ่งเมืองและชนบท มีตั้งแต่ไม่มีเลยจนถึง 3,000 บาท และพบอีกว่าครูสอนศาสนาทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่มีรายได้ประมาณ 500-2,500 บาทต่อเดือน นอกจากนั้นยังพบว่าทั้ง 3 พื้นที่มีครูสอนศาสนาที่ไม่คิดค่าตอบแทนจากการสอนอยู่ทุกพื้นที่
7. อาชีพเสริม พบว่าครูสอนศาสนาที่มีอาชีพเสริมมากที่สุดคือพื้นที่กิ่งเมือง และน้อยที่สุดพื้นที่ชนบท ส่วนครูสอนศาสนาที่ไม่มีอาชีพเสริมส่วนใหญ่อยู่ในชนบท

ส่วนที่ 4 ศึกษาประเด็นเพิ่มเติมของครูสอนศาสนาอิสลาม

ตารางที่ 5 สรุปประเด็นเพิ่มเติมระหว่างครูตาติกา กับครูปอนะ

ประเด็น	ครูตาติกา (N : 12)	ครูปอนะ (N : 4)
1. ประเมินตนเอง		
1) สถานภาพ	ลูกจ้างมัสยิด มีรายได้น้อยเป็นคนไทย ธรรมดาได้รับการยอมรับจากชุมชน เป็นมิตรกับทุกคนไม่มีศัตรู	เจ้าของปอนะไม่มีคำตอบแทนจากการสอน เป็นคนไทยธรรมดา ชาวบ้านทุกคนเคารพนับถือ ไม่มีปฏิปักษ์
2) ความหมายของชีวิต	การนับถือและการปฏิบัติตามศาสนาถือเป็นการทำให้ชีวิตมีคุณค่า	การศึกษาเป็นสิ่งที่ดีและมีคุณค่า การได้สอนและได้เผยแพร่เป็นการที่ประเสริฐหวังการตอบแทนจากพระเจ้า
3) ความหวังของชีวิต	จะทำงานเป็นครูสอนศาสนาตลอดไปและจะพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป หวังผลตอบแทนจากพระเจ้า	จะไม่หยุดสอนศาสนา จนกว่าจะหมดลมหายใจ เป็นหน้าที่ที่อัลลอฮ์มอบให้
4) อิทธิพลต่อบุคคลอื่นๆ	มีอิทธิพลต่อครอบครัว เด็กและผู้ปกครองของเด็ก รวมทั้งชุมชนและสังคม เนื่องจากได้ช่วยเหลือและทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมของตนเอง	มีอิทธิพลต่อครอบครัว ชุมชน คนรอบข้าง เด็กและลูกศิษย์ที่ได้รับการสอน โดยให้การยอมรับนับถือ ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา
2. การวิเคราะห์ความยากลำบาก	เงินเดือนน้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย และรัฐไม่มีสวัสดิการให้ นอกจากสวัสดิการสุขภาพที่ยังเข้าไม่ถึง และกังวลใจในปัญหายาเสพติด	การที่让孩子และผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาศาสนา และเข้าใจสถานภาพของปอนะที่แท้จริง เพื่อประกอบการศึกษาอิสลามแบบปอนะให้คงอยู่ต่อไป
3. ความรู้สึกต่อตนเองในอำนาจต่อรอง	ไม่อำนาจการต่อรอง เพราะไม่มีพลังในการต่อสู้ต่อรองใดๆ แม้จะเคยต่อรองในเรื่องสวัสดิการแต่ก็ไม่ได้การตอบสนองอะไรเลย รัฐไม่ค่อยให้ความสำคัญ	ไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ และไม่ต้องการเรื่องใดๆ กับใครด้วย มีคนให้การนับถือมาก เพราะเป็นศูนย์รวมจิตใจเรื่องศาสนา
4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	มีความสัมพันธ์กับกลไกของรัฐในชุมชนซึ่งเป็นระดับท้องถิ่น โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน ไม่เคยสร้างกลุ่มต่อรองใดๆเลย	เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน การยอมรับจากชุมชนและฝ่ายราชการต่างๆ ไม่เคยสร้างอำนาจต่อรองสร้างพลังกลุ่มหรืออิทธิพลใดๆ โดยวางตนอย่างเหมาะสมถูกต้อง
5. การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก	การขาดทุนในด้านทรัพย์สินเงินทอง การศึกษาน้อย ไม่เข้าใจระบบการศึกษาและไม่ให้ความสำคัญ ส่งผลให้มีปัญหาเสพติด ปัญหาครอบครัว	ความขาดทุนเรื่องเงินทอง แต่ยอมรับและพอใจกับสิ่งที่เผชิญอยู่ เพราะถือว่าได้ทำประโยชน์เพื่อชุมชน และได้รับการฝึกฝนมาให้อุดหนุน

จากตารางที่ 5 ผลการศึกษาภาพรวม พบว่าครูสอนศาสนาอิสลามทั้ง 2 กลุ่มในการประเมินตนเองของกรณีศึกษาใน 4 ประเด็นหลักคือ

1) สถานภาพ พบว่าเป็นคนไทยธรรมดา ได้รับการเคารพและยอมรับจากชุมชน ไม่มีศัตรูและปฏิปักษ์ ทั้ง 2 กลุ่มกรณีศึกษาประเมินได้ใกล้เคียงกัน ยกเว้นด้านรายได้ซึ่งครูตาดีกามีรายได้จากการจัดการของมัสยิดส่วนครูปอเนาะไม่มีค่าตอบแทน และการเป็นเจ้าของสถานศึกษา ครูปอเนาะเป็นเจ้าของปอเนาะเอง แต่ครูตาดีกามีคณะกรรมการมัสยิดช่วยดูแล ฉะนั้น 2 กลุ่มกรณีศึกษาแตกต่างกันด้านรายได้และการเป็นเจ้าของสถานศึกษา

2) ความหมายของชีวิต พบว่าการสอนศาสนาเป็นสิ่งมีคุณค่า และเป็นหน้าที่ตามหลักศาสนา โดยทั้ง 2 กลุ่มกรณีศึกษามีการประเมินที่เหมือนกัน

3) ความหวังของชีวิต พบว่าครูสอนศาสนาอิสลามทั้ง 2 กลุ่ม จะไม่หยุดสอนและจะทำงานสอนศาสนาตลอดไปจนหมดลมหายใจเหมือนกัน

4) อิทธิพลต่อบุคคลอื่น พบว่าทั้งครูตาดีกาและครูปอเนาะมีอิทธิพลต่อครอบครัว ลูกศิษย์ ผู้ปกครองชุมชนและสังคมใกล้เคียงกัน ครูปอเนาะจะได้รับการเคารพนับถือจากลูกศิษย์และชุมชนมากกว่าเพราะครูปอเนาะอยู่ในชุมชนมายาวนาน และเป็นผู้อาวุโสด้วย

การวิเคราะห์ความยากลำบาก พบว่าครูตาดีกามีความยากลำบาก และวิตกกังวลในเรื่องรายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย ซึ่งแตกต่างกับครูปอเนาะจะวิตกกังวลเรื่องการไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาด้านศาสนา ต้องการให้ระบบปอเนาะคงอยู่ต่อไป

การรู้สึกต่อตนเองในอำนาจต่อรอง พบว่าครูสอนศาสนาทั้ง 2 กลุ่มมีความรู้สึกแตกต่างกัน การไม่มีอำนาจต่อรอง ไม่ต้องการต่อรอง แม้ว่าครูตาดีกาเคยต่อรองมาแล้วแต่ไม่สำเร็จในการขอขึ้นเงินเดือนจึงได้แต่พรีบ่น ส่วนครูปอเนาะไม่คิดจะต่อรอง กลุ่มครูปอเนาะไม่มีสวัสดิการใดๆ จากรัฐ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ พบว่าครูตาดีกามีความสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐ ซึ่งต่างกับครูปอเนาะเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ส่วนการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชนทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกัน และไม่มีการร่วมกลุ่มต่อรองเหมือนกันทั้ง 2 กรณีศึกษา

วิเคราะห์วงจรความยากลำบาก พบว่าครูตาดีกาและครูปอเนาะมีความขัดสนเรื่องความยากจน การศึกษาต่ำ สวัสดิการเข้าไม่ถึง ส่งผลให้มีสุขภาพไม่ดี มีปัญหาสุขภาพเรื้อรัง ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 6 สรุปประเด็นเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิต่อครูสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ

ประเด็น	ผู้ทรงคุณวุฒิมองภาพรวมของ ครูสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ
1. การประเมินตนเองของครูสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ 1) สถานภาพ	- ได้รับความเคารพจากคนในชุมชน - มีบทบาทในด้านศาสนาและการทำงานเพื่อสังคม - มีชีวิตแบบเรียบง่าย ถือเป็นชาวบ้านหรือคนไทยธรรมดา - เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ - เป็นนักพัฒนาสังคม
2) ความหมายของชีวิต	- มุ่งมั่นทำตามหน้าที่ในการสืบทอดศาสนาและคำสอน - ปฏิบัติตามและยึดมั่นในคำสอน และในวิถีชีวิตแบบพระเจ้า - มีความเสียสละและเข้าใจจริงในการทำงานเพื่อพระเจ้า
3) ความหวังของชีวิต	- ต้องการให้สังคมและชุมชนดีขึ้น ได้รับการพัฒนา และยึดมั่นอยู่ในคำสอนของพระเจ้า - มุ่งมั่นในการสืบทอดคำสอน ทำงานเพื่อศาสนา
4) อิทธิพลต่อบุคคลอื่นๆ	- ได้รับการยกย่องและยอมรับจากชุมชน สังคมในการทำประโยชน์ต่อสังคม
2. วิเคราะห์ความยากลำบากของครูสอนศาสนาอิสลามอื่นๆ	- มีรายได้น้อย ฐานะยากจน - ไม่มีสวัสดิการต่างๆ จากรัฐมารองรับ - สังคมไม่ค้ำ - สังคมไม่เข้าใจการดูแลและเอาใจใส่จากสังคม
3. ทักษะของผู้ทรงคุณวุฒิต่อครูสอนศาสนาอิสลามในเรื่องอำนาจต่อรอง	- ไม่มีอำนาจต่อรอง - ไม่สนใจที่จะมีอำนาจในการต่อรอง อยากมีชีวิตที่เรียบง่ายสงบสุข - ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบและการมอบหมายจากพระเจ้าที่ จะต้องทำ แต่อาจมีการขอร้องในเรื่องการพัฒนาเพื่อส่วนรวม จากชุมชนและหน่วยงานรัฐที่อยู่ใกล้ตัว